శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక

కాకినాడ

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౯. { వికృతి. ఆశ్వయుజ-ఫాల్గుణములు. } సంచిక ౪-౬.

కాకినాడ

పరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు ౩-౦-౦.

1950-51.

వికృతిసంవత్సరము

1950–51

ఆశ్వయుజ–ఫాల్గుణములు

విషయసూచిక.

కీ. శే. శ్రీ శ్రీ విక్రమదేవ ప్రభువర్యుల
— నిర్యాణము —

జయపురాధీశ్వరులగు శ్రీ శ్రీ విక్రమదేవవర్మ ప్రభువర్యుల నిర్యాణముచే నాంధ్రసారస్వతప్రపంచమున కొరతీరని లోటు వాటిల్లినది. వీ రాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమున సుపాధ్యక్షులగుటయే (Pro. Chancellor) గాక మహాద్వితరణమొనర్చి విశ్వవిద్యాలయమున వైజ్ఞానికశాఖ నేర్పరచియున్నారు. నిరంతర సాహిత్యగోష్ఠినుండి కవిపండిత బృందముచే గీర్తింపబడుచు వారికి దగు సహాయ మొనర్చుచు నాంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధికై తమ జీవితమును గడపిన ధన్యమూర్తులు-మహోదారులు. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకు వీరు పోషకులై ప్రతివత్సరము జరుగు సభల నలంకరించుచు వాదోపవాదములందు పాల్గొనుచు దమయుపన్యాసములచే శ్రోతల రంజింపజేయుచుండిరి. కాకినాడలో జరిగిన పరిషద్రజతోత్సవమునకు నితరసభలయందు నగ్రాసనాధిపతులుగ నుండిరి. మరియు పరిషత్తునందలి యాదరముచే శ్రమ నెంచక బరిణతవయస్కులయ్యు జయపురమునుండి విచ్చేసి పరిషద్భవనమును దెఱచి జయప్రదముగ సభాకార్యక్రమమును నిర్వర్తించిరి. ప్రథమమునుండియు నాంధ్రభాషాసాహిత్యములందలి యాదరముచే వీరు పరిషత్కార్యముల బాల్గొనుచు కార్యనిర్వాహకవర్గము వారికి జేయూత నొసంగియున్నారు.

వీరు స్వయముగ సంస్కృతాంధ్రోత్కళాదిభాషల పండితులై కవులై పెక్కుగ్రంథముల రచించిరి. వీరిచే రచింపబడిన "శ్రీనివాస కల్యాణము, మానవతీ చరిత్రము, బాలగోపాల శతకము, నీతిగీతిశతి" మున్నగు గ్రంథము లాంధ్రలోకమునకు దెలిసినవే. ఉత్కళాంధ్రసారస్వతాభివృద్ధికిని పెక్కుధార్మికసంస్థలకును వీరొసంగిన మహాద్వితరణములకు లెక్కలేదు. కవిపండితవర్యులవలన పెక్కుగ్రంథముల కృతి నొంది వారిని బహూకరించియున్నారు. వీరుత్కళభాషయందు కవీశ్వరు

లనియు, పెక్కుగ్రంథముల రచించి మన్ననగాంచిరనియు దెలియుచున్నది. కొన్ని యుపనిషత్తులను కళాపూర్ణోదయాది యపూర్వప్రబంధములను వీ రాంగ్లభాషలోని కనువదించిరి. కళాప్రపూర్ణేతి బిరుదాంకితులు. బాల్యమునుండియు నిరాడంబరజీవితులై సుప్రసన్నవీక్షణములచే గవిపండితుల నాదరించుచు ప్రజాదరమును బొంది రాజ్యపాలన మొనర్చుచు సకలాంధ్రలోక గౌరవాదరములకు బాత్రులైన వీరి జీవిత మాంధ్రలోకమునకు మార్గదర్శకమగుగాక!

భగవంతుడు వీరి యాత్మకు శాంతిని జేకూర్చుగాక!

అరుంధతీవసిష్ఠము

శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు బి. ఏ.,

పీఠిక

శ్రీమహనీయరూపుఁడు వశీకృతచిత్తుఁడు నిర్జితేంద్రియ
గ్రాముఁడు సిద్ధసాధనుఁడు కర్మరహస్యవిదుండు జ్ఞానతే
జోమయుఁ డార్యపూజితుఁడు సూనృతవాఙ్మ మహేశసన్నిభ
శ్రీమహితుండు మద్గురువిశిష్టపదంబుల నాశ్రయించెదన్. ౧

చ. కొలిచినవారి కెల్లరకుఁ గోరిక లిచ్చెడుకల్పవృక్షమై
తలఁచినవారి నెల్లరను ధన్యులఁ జేసెడు యోగమూర్తియై
తెలచెడువారి నెల్లరను దివ్యులఁ జేసెడు జ్ఞానరాశియై
విలసిలుమద్గురూత్తముని విశ్రుతపాదము లాశ్రయించెదన్. ౨

శా. నిష్కామప్రభుతాత్ముఁడై వెలయుచున్ నిత్యోత్సవశ్రీమహా
విష్కారంబున నెల్లవారలను దృప్తింబొందఁగాఁ జేయుచున్
నిష్కామక్రియమాణ సంతత మహానిర్నిద్ర సంచారియై
దుష్కామాంతకుఁ డైన మద్గురుని గొల్తున్ సర్వసంసిద్ధికిన్. ౩

మ. గురుసంపూజన మాచరింపఁ గలభక్తుండౌను శక్తుండు మో
క్షరమన్ జేకొన గుర్వనుగ్రహము యోఁ గామ్యార్థసంసిద్ధిస
త్వరమార్గంబు, గురుం డనంగ శివుఁడే తథ్యంబు కానన్ మహే
శ్వరుఁ డౌమద్గురుదేవుపాదముల నద్వైతస్థితిన్ గొల్చెదన్. ౪

చ. గురుకృప మున్నుఁ గావ్యములఁ గూర్చితిఁ జేర్చితిఁ దత్త్వవిత్తస
చ్చరణపయోజమూలమున జన్మము ధన్యము గాఁగ నింకనొం
డరసి రచించి కావ్యముఁ గృపాంబుధి పాతనిఁ బూజచేయఁగాఁ
దొరఁగితి; దైవపూజకును దోయజసంతతి కెక్కుడున్న దే? ౫

సీ. కావ్యంబు పరమార్థకారణం బనియును
నది గురూత్తమునకు నంకిత మని
గురుదేవ సంసేవ పరమౌషధం బగు
భవరోగముల కన్న భావమునను
బుద్ధివికారముల్ పొడమకుండుటకు స
త్కాలవ్యయంబె మార్గం బనియును
సరససారస్వత పరివస్య యనియును
మిత్రవాంఛను దీర్ప మే లగు ననిి

గీ. బాహ్యహేతువు లిన్నిటఁ బాటఁద్రోలు
గురుకటాక్షము నాపైని బరగి యిట్టు
లీసపర్యను గోరఁగ విలాస మనియుఁ
గావ్యము రచింపఁ దొరఁకొంటి నవ్యముగను. ౬

గీ. సర్వగీర్వాణకవుల కంజలి ఘటించి
నన్నయను దిక్కనను గొల్చి యున్న పెక్క
రాంధ్రకవివర్యులకు జోహారు లొసఁగి
వాక్పవిత్రతఁ బడసి కావ్యం బొనర్తు. ౭

మ. కవితావస్తు వరుంధతీ ఘటజలోకశ్రేష్ఠవృత్తాంతమై
చను బూరింపఁ బఠింబఠిం జదువ; శశ్వత్పుణ్యసంవర్ధకం
బను విన్నన్ దలపోయ మెచ్చ; నిఁక భాగ్యంబున్నె వేఱొండు స
త్కవికావ్యంబుఁ బఠించుకంటె నని విఖ్యాతిన్ జనం బెంచుతన్.

మ. చిరకాలంబు ధనాధికారిజనులన్ సేవించి సేవించి త
త్పరతన్; స్వల్పధనాధికారములు సంప్రాప్తింప జీవించి; యీ
ధరపైఁ బేరును బెంపుఁ గాని జనికిన్ ధన్యత్వముం గాని మో
క్షరమన్ గైకొనుబుద్ధిఁ గాని కనమిన్ జన్మంబు వ్యర్థంబగున్. ౮

చ. జననపరంపరాంబుధిని జక్కఁ దరింపఁగ నుద్యమించి సా
ధనఘనసిద్ధిఁ గాంచుట నుదంబొ వ్యథామయ మోహవాగురన్
జెనఁగొని భ్రష్టులల్ సుఖము నిక్క మెఱుంగరు మూఢమా
నవుల్;
వినుతవివేకు లెంతయును లెస్స గడింతురు జ్ఞానసంపదన్. ౧౦

శా. ప్రాచీనార్యఋషీశ్వరుల్ మును బరబ్రహ్మంబుఁ బ్రాపించి య
ర్వాచీనప్రజకున్ మహోపకృతిగాఁ బ్రజ్ఞానతత్త్వంబులన్
సూచింపంగఁ దదీయసచ్చరితముల్ సూక్ష్మంబుగాఁ జూచినన్
బ్రాచుర్యం బగు జ్ఞానతత్త్వ మని సంభావింతు నేతత్కథల్. ౧౧

మ. తిలపోయుం దరమే వసిష్ఠునిమహత్త్వం బేగిక్కై వన్!; దదం
ఘ్రులు సేవించి మహాపతివ్రత యనన్ లోకంబులన్ దివ్యకీ
ర్తుల వెల్గొందు నరుంధతీసతి నహా! స్తోత్రింపఁగా శక్యమే?
పలుకుల్ వేయును నేల వారిస్మృతియే భాగ్యంబు లోకాళికిన్.

చ. గురుకృపకల్మి వారి నిటు గోరి స్మరించెడు భాగ్య మబ్బె స
ద్గురుకృప కీడు లేదు; పరితోషము కల్గదు వేఱొకంట; స
ద్గురువరుపూర్ణసత్కృపకు దోయిలిపట్టెద భక్తితో నిరం
తరమును; దాన నీఁగెద వ్యథల్ చరితార్థతఁ గాంచజన్మమున్.

మ. కవితాకన్య వరించియుండు టొకభాగ్యం; బెన్న నాపైని యా
కవితాకన్యక నుత్తమర్షి జనసద్గాథా ప్రకారంబులన్
మివులన్ దన్పుట భాగ్య; మూతరుణి నుక్షేమంబునన్ సద్గురు
ప్రవర శ్రీపదసేవ నిల్పుట మహాభాగ్యంబు నిక్కంబుగన్. ౧౪

చ. కవి యయి సత్కథాగణముఖంబునఁ దత్త్వదధిన్ మథించి యిం
పవునవనీతమున్ బ్రజల కందఱి కందఁగఁ జేసి జన్మమృ
త్యువుల జయింప నెల్లరకుఁ దోడ్పడఁగావలెఁ గాని యూఁజనం
జనము నఁ గూల్చి కాల్చునిరసం బగుగాథల వ్రాయఁ జెల్లునే?

చ. గసికులు వారె సర్వగుణరక్తులు వారె విరక్తచిత్తులై
యొసఁగినపుణ్యమూర్తులును నెన్నఁగ వారె విరాగరాగులై
వీసమున నే మహామృతము పిండిన వారును వారె యట్టికావన
రసికావతంసులను భక్తిఁ దలంచెద జ్ఞానభిక్షుకై. ౧౮

క. ముక్తిసతీనవయౌవన, రక్తుని జ్ఞానప్రకాశరమ్యశృంగారా
సక్తప్రవరు యథా, శక్తిని స్మరియింతుగురుని వష్యంతిములన్.

క. కమనీయాద్భుతరూపున. కమలప్రజ్ఞానచక్షుఁ డౌపుణ్యునకున్
కమలాసనకమలప్రియ, కమనీయకపాలపాణి కారుణ్యునకున్. ౧౯

క. ఆత్మేంద్రియనిగ్రహున, ర్వాత్మునకున్ గామకామహార్యత్యునకున్
ఆత్మీయశిష్యగణప, మాత్మునకున్ సతతపరమహార్థాంబుధికిన్.

క. కరుణాకరపరమాదర, సరిసాలోపప్రకార సర్వజ్ఞునకున్
వరనారాయణపరమే, శ్వరమూర్తికిఁ బ్రౌఢప్రౌఢ భగవం
తునకున్. ౨౦

క. శిష్యశ్రీశైలమహా, ముష్యాయణగిరికి స్వర్ణముఖవేదికి సం
పోష్యబహుశిష్యయుతునకు, బుధ్యాగ్రణి కఖిలవిబుధబూమభంబు
నకున్. ౨౧

క. జ్ఞానాబ్ధిశీతకిరణున, కానందసుధాప్రవర్షకాంబుదమునకున్
నానాగమసారామృత, పానంబున విజ్ఞుఁ గుబ్రహ్మణ్యునకున్. ౨౨

క. పట్టం బగ్గము లేకయొ, నట్టడవిని నింగి వేల్పునగరులలోనన్
ముట్టక యుంటక చను జగ, జెట్టికిఁ బుట్టువుల నీఁగుసిరిమంతు
నకున్. ౨౩

క. వెలుపుల మేటికిఁ బలికిన, పలుకులఁ దేనియలు జాలువాఱించెడి ని
చ్చలపుందబిసికాలంబున, బలుప్రోడగఁ బుట్టుగొన్న బమ్మరుసికిన్.

వ. అంకితంబుగా మదభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధి నిమిత్తంబుగా
నే నొనర్పంబూనిన "అరుంధతీవసిష్ఠము" నను గథాక్రమ
మెట్టి దనిన, ౨౪

—: కథా ప్రారంభము :—

శ్రీకమలాసనుండు నిజసృష్టిసువర్ధన మాచరింప న
స్తోకముదంబునన్ హృదయతోయరుహంబున నుండి బ్రహ్మతే
జోఽకుటిలాత్మవిగ్రహుల సుస్థిరచిత్తులఁ బావనాత్మసు
శ్లోకుల సృష్టిచేసె నవసుందర దేహుల బ్రహ్మనిష్ఠులన్. ౨౭

ఉ. యోగసమాధియుక్తము మహోజ్జ్వల మైనదెపో విశేషమున్
ద్యాగవిరక్తియుక్తమును ధన్యము సౌనిజదేహ మిచ్చి నా
నాగమవిజ్ఞతాబల మనంతముగాఁగ ననుగ్రహించి తే
జోగరిమం బొసంగి కృపఁజూచెను వారల నవ్విరించియున్. ౨౮

ఉ. వారలలోన నెన్న సరివారలె లేని తపోమహత్త్వవి
స్ఫారుఁడు రూపమన్మథుఁడు పంకజనాభుననుంగునై జగ
ద్భారము సృష్టిభారమును దాల్చి ప్రజాపతి నాఁగ ఖ్యాతిఁ బెం
పారినసత్తపోధనుఁడు భవ్యుఁడు కర్దమమౌని యొప్పెడున్. ౨౯

చ. అతఁడు సరస్వతీతటమునందలి దివ్యవనప్రదేశ సం
స్థితి బహువత్సరంబులు విశేషతపం బొనరించె; నంత నం
చితముగ విష్ణుమూర్తి కృప చేసెను దర్శన మిచ్చి దుర్దమ
ప్రతతనుమర్దన ప్రబలవర్ధన విజ్ఞుని కర్దమర్షినిన్. ౩౦

క. ఆపరమాత్మునకటాక్షము,ప్రాపింపఁగ భక్తియుక్తిభయసాధ్వసశో
భాపరవశుఁడై పలికెను,గాపట్య మొకింత లేనిఘనభక్తిహృదిన్.

సీ. "పరమేశ! నీకృపఁ బడయఁగల్గెడివాఁడె
బ్రతుకుఫలంబును బడయువాఁడు
పుండరీకాక్ష! నీపాల్పడంగెడివాఁడె
బ్రహ్మప్రబోధంబుఁ బడయువాఁడు

లక్ష్మీశ ! నిన్నుపలక్షింపఁగలవాఁడె
పరమేశ్వరుం డయి పరగువాఁడు
పద్మప్రియా ! నిన్ను భావింపఁగలవాఁడె
తాఁ బరబ్రహ్మమై తనరువాఁడు
గీ. ఆదిపూరుష ! నిన్ను నే నరయఁగంటి
భక్తవత్సల! నిన్ను నేఁ బడయఁగంటి
ధన్యమయ్యెను మజ్జని తావకీన
దివ్యదర్శనభాగ్య సందీప్తి కతన. ౩౨

క. శరణంబందెదఁ ద్వత్పద,సరసీరుహయుగళిఁ జేరి సమ్యక్కృప న
న్నరయుము నీవానిగ నో,పరమాత్మా! దేవ దేవ!భవభయదూరా!

సీ. ఏయుగమ్ముననైన నిందిరారమణ ! నిన్
దలపోయుటే ఘోరతపము గాదె?
అంబుజోదర ! నిన్ను నర్చించుటే కదా
యోగఫలంబును త్యాగఫలము
కమలదళాక్ష ! సంయమిలోకసామ్రాజ్య
పట్టభద్రత భవద్వందనంబు
లోకేశ ! నిన్నుపశ్లోకించుటే బ్రహ్మ
నిర్వాణపద మగు నిశ్చయంబు
గీ. గరుడవాహన ! కౌస్తుభాభరణ ! శంఖ
చక్రధారణ! నిన్గని సఫలమయ్యె
మామకీనభవంబు ; రమ్యత్వదీయ
రూపదర్శన మొసఁగు సారూప్యఫలము." ౩౩

క. అనిపెక్కుగతులనాతఁడు,వినుతింపఁగ విష్ణుమూర్తి ప్రియమునవత్సా!
ననుఁ దలఁచిన కార్యం బే,"మని యడిగెఁ గర్దమర్షి యనె
భక్తి మెయిన్. ౩౪

గీ. "దేవ దేవ! యెఱుంగవె నీవు సర్వ;
నేను బలుకంగ వినుట నీ కిచ్ఛయయ్యె
నేని బలుకుదు బలికింప నీవు తండ్రి!
అవ్యయానంద సంధాయకాగ్రగణ్య! ౩౫

గీ. నలువ సృష్టించి యాత్మనందనుల; వారి
జీవసంతతి సృష్టింపఁ జేసె నాజ్ఞ;
ఆనియోగిజనంబు లధ్యాత్మచింత
మునిఁగియుండంగఁ గోపించి యనియె నలువ. ౩౬

గీ. 'ఈనియోగిజనంబులు నా నియోగ
మేమఱిరి; సృష్టికార్య మిం కేమిగాను?
పరమపాపులు వట్టినిర్భాగ్యు లైరి
గోముఖవ్యాఘ్రము' లటంచుఁ గోపపడఁగ. ౩౭

గీ. వార లాతనిశాపంబుబారిఁ బడఁగ
నిచ్ఛగింపక పెండ్లాడి సృష్టికార్య
నిర్వహణు లైరి; మఱి నేను నీరజాక్ష!
నీయభిమతంబుఁ దెలియంగ నిశ్చయించి. ౩౮

క. తప మొనరించితి దేవా!, కృపచూపితి వీవు నన్నుఁ గించిజ్ఞుని నీ
సుపదంబు లాశ్రయించిన, కృపణుని నన్గనికరించి యిమ్మాజ్ఞ
ప్రభూ! ౩౯

మ. నలసారం బగుసంసృతిం బడి యనంతా! కామలోభాదికం
బుల చేతన్ హతులై నశింతురుగదా! పుణ్యాత్ములుంగూడ నీ
విలసత్పాదము లాశ్రయించిరె మహావిజ్ఞానపుంబల్మి నేఁ
జలుపం జూచెద జీవయాత్రను సరోజాక్షా! యకామ్యాత్మతన్".

క. అని విన్నవించు కర్దముఁ
గనుఁగొని "మునిచంద్రమా! యకల్మష మగునీ
ఘనచిత్తవృత్తి యెఱుఁగుదుఁ
బనిగొనుమా బ్రహ్మయాజ్ఞ భద్రంబు లగున్. ౪౧

క. స్వాయంభువమనుపుత్త్రిక
నీయందనురాగ మూని నెగడును దానిన్
జాయంగాఁ గైకొను మది
శ్రేయం బగు నీకు మౌనిశేఖర! మఱియున్. ౪౨

సీ. సౌందర్యసౌజన్యసౌభాగ్యసంపదా
స్పద లౌచు నుత్తమచరిత లగుచు
త్రిభువనఖ్యాతలై దివ్యర్షిచంద్రమ
పాణిగృహీతులై భవ్య లగుచు
పరమపతివ్రతాతరుణీ లలామలై
యుత్తమబహుపుత్త్రయోగ్య లగుచు
అన్వయాలంకార లై సాధువర్తన
లోకకల్యాణసుశ్లోక లగుచు
గీ. వెలయఁ గలయట్టి తొమ్మండ్రులలన లుద్భ
వింపఁగలరు భవద్వీర్యవిలసిత యగు
ధర్మపత్నికిఁ, బిదప నుత్తమమునీంద్ర!
నేన జన్మింతు సుతుఁడనై నిక్కువముగ. ౪౩

క. [illegible]ంటె మనసు నిల్పుము
నాయం దర్పింపు మఖిలనాథుఁడ ననుచున్
నీయజ్ఞఫలాదికములు
మాయాతిమిరంబుఁ జీల్చు మహితవివేకా! ౪౪

సాంఖ్యదర్శనము

(ఆంధ్రీకృతసాంఖ్యతత్త్వకౌముది)

శ్రీ ఎం. వి. వి. కె. రంగాచార్యులుగారు

ఈ గ్రంథమును సటిప్పణముగా రచించిన యాంధ్రవిశ్వకళా పరిషదధ్యాపకులగు శ్రీకొల్లూరి సోమశేఖరశాస్త్రి, శ్రీ శైలేశ్వరసేను గార లాంధ్రవాఙ్మయమున కపూర్వసేవ నొనర్చిరనుట నిశ్చయము. విశ్వకళాపరిషత్తున కిదియొక నూతనవికాసమును గలిగించి మార్గదర్శి కాగలదని యూహింపదగును. దర్శనవిధానములలో సాంఖ్యము పునాది. "సంఖ్యాం ప్రకుర్వతే యస్మాత్" ఇత్యాది ప్రవచనములలోని భావము దిగినకొలది లోతు హెచ్చును. "యత్సాంఖ్యైః ప్రాప్యతే స్థానం తద్యోగైరపి గమ్యతే। ఏకంసాంఖ్యంచ యోగంచ యః పశ్యతి సపశ్యతి" (భగవద్గీత 5 అ. 5 శ్లో) యన్నచో భిన్నదర్శన సాంప్రదాయములను గమ్యస్థానమందే గాక దాని ననుగమించు విధానమందును సమన్వయపఱచు కృషి యావశ్యకమని స్ఫురించును. 'సాంఖ్యయోగౌపృథక్ బాలాః ప్రవదన్తి న పండితాః' (గీ 5-4) సాంఖ్యమును యోగమునుండి వేఱుగ నిర్వచించువా రల్పజ్ఞులు (బాలురు) గాని పండితులు కారు. సాంఖ్యము గీతాశాస్త్రమునందు ప్రాముఖ్యస్థానము పొందినది. ప్రథమమున విషాదము సహజము. జ్ఞానవిజ్ఞానపరత్వము సాంఖ్యము. "ఏషాతేఽభిహితా సాంఖ్యే" (గీ 2-39) అని నిర్వచించి వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి యేకాగ్రత గలదని విధించుటచే (గీ 2-41) పృథగ్భావము నిరసింపఁబడుచున్నది. అయినను "ఏవముక్త్వార్జునః సంఖ్యే" (గీ 1-47) అని యర్జునునిగురించి యుద్ధములోను మఱల "కథం భీష్మమహం సంఖ్యే" (గీ 2-4) యని యర్జునుడే యుద్ధమును గుఱించియు రెట్టించి యుండుటచే నీ సాంఖ్యమునకును యుద్ధమునకును గల యనువాదన పరిశీలించదగియున్నది "ప్రకృతింపురుషంచైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి" (గీ 13-20) నిశ్చిత

ద్వైతభేదమున ప్రారంభించి యష్టప్రకృతులు (భూమిరాపోఽనలో వాయుః ఖంమనోబుద్ధిరేవచ అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతి రష్టధా) (గీ 7-4) త్రిగుణాత్మకము (గీ 14-5) పంచవింశతి వికారములు పైగా లెక్కించిన జిజ్ఞాసువులు సాంఖ్యు లనఁబడుట విచిత్రము గాదు. ప్రారంభమున "చతుర్వింశతి తత్త్వాని" యని యుండినను పరిణామమున నీసంఖ్యయు వృద్ధినొందినది. సేశ్వరసాంఖ్యమున నట్లు పెంచబడిన వనుటకును నాధారము కానబడును.

సంఖ్యాత్మకము సాంఖ్యమైనచో నేకేశ్వరత్వమున సాంఖ్యమునకు తావు గనపడదు. "ఏకమేవ" "అద్వితీయం" అన్నచో పరిణామమునకును వీలుండదు. ఆవశ్యకతయు నుండనోపదు. 'శాశ్వతం పద మవ్యయం' గలిగినచో మార్పులేల? ఎట్లు గలిగినవి? 'బహుస్యాం ప్రజాయేత' అన్నను బహుత్వ ముత్తర ప్రయోజనమగుట పూర్వోక్త మగు నేకత్వమునకు భిన్నమా, కాదా? కార్యమునకును కారణమునకును గల సంబంధ మెట్టిది యను పెక్కు సందేహము లుద్భవించును. వేలకొలది దర్శనకారు లిట్టి ప్రశ్నల నెన్నిటినో పలుశతాబ్దముల నుండియు నెదుర్కొనుచుండిరి.

ప్రసిద్ధమగు కపిలసాంఖ్యము పరిణామ సిద్ధాంతమున కునికి పట్టు. బౌద్ధ సాంప్రదాయము నందు నీ పరిణామవాదమే గుర్తించ బడెను. సత్కార్య వాదమున నీ రెండిటికిని పోలిక గలదు. వైశేషికము కంటె సాంఖ్యమే బౌద్ధమతమునం దాదరింపఁబడె ననుట సత్యదూరముగాదు. కాణాదుని యణుప్రమాణము లంతకుపూర్వమే పూర్వపక్షము చేయబడనోపును. త్ర్యణుకపరిశీలన మిటీవలి ప్రకృతిశక్తిశోధనలలో (Atomic Research) ననుకరింపఁబడుచున్నదనుకొనిన "అణోరణీయాన్ మహతోమహీయాన్"

యున్నట్లు వైశేషికులును తమ యారంభవాద దర్శనమున నాస్త్రికి సహేతుకమగు నాధారము సూచించినట్లు కనుపించదు. ఇంక నణుత్వము నుంచి ప్రకృతి వికారములమార్గము పట్టినతోడనే పరిణామ సూత్రములకు తావు గలుగును. ఇప్పటికిని గూఢముగానుండిన ఖగోళాంతర కిరణములు (Cosmic Rays) కొంతవఱకు మానవవేద్యములయిన స్వయంప్రకాశాకర్షణ తరంగములు (Radio- magnetic waves) మొదలు జీవచరిత్ర గల స్థావరజంగమము లుద్భవించు విధాన మంతయు బరిణామ సిద్ధాంతము ననుసరించునదే.

కాని పరిణామ విధాన మేకముఖముగ నెల్లప్పుడు ముందుకు సాగినట్లును తోచదు. అగ్నిపర్వతములు హఠాత్తుగా లేచి గ్రామముల నాశన మొనరించు చున్నవి. నదు లాకస్మికముగ బొంగి జంతు జననష్టము కల్గించుచున్నవి. ఆకాశమం దొకచోట గోళ మొకటి ఛిద్రమై ధూళిధూసర మగును. వేరొకచో నీ ధూళియే క్రమముగా గోళాకారము నొందుచు రాను రాను గట్టిపడి లోకనివాస యోగ్య మగుచుండు ననుపించును. సృష్టి స్థితి లయము లన్నియు నెల్లెడలను సర్వకాలములందును, గలుగుచునే యున్నవి. ఈ మార్పునే పరిణామముగా స్థూలదృష్టిని గ్రహించవచ్చును గాని, పరిణామ మనిన పెరుగుటయే యన్నచో ననుభవ వైరుధ్యము వాటిల్లును. సృష్టి లయముల యుద్ధమే సాంఖ్యము కాబోలు. స్థితి యనునది వీటితో బరస్పర సంబంధము గలది. స్థితి యెన్నటికి నొకేరీతి నుండజాలదు. మార్పుజెందక తీరదు. ద్వంద్వములు పరిణామమందును వేఱగుచుం .డును ఈనాడు గల జంతుజాలములకు నేబదివేల సంవత్సరముల క్రిందటి జీవములకును భూగోళముపైని యాత్రయుండే విశేష భేద ముండినటుల ననుభవవేద్యము. ఇక గోళాంతర ప్రవృత్తియం దర్బుదములు మించిన కాలప్రవాహమున మార్పు లెన్ని గలిగినవో

నిర్వచింప నలవి కాదు. అయినను గీతమునకు దానివలె నొక కట్టు
బాటు మాత్రము సూచితమగుచున్నది.

ప్రతిపరిస్థితికి నొక ప్రత్యర్థి యుండక పోదు. "అవును" అని యనిన వెంటనే "కాదు" అని యేల ననరాదని శంక యంకురించును. వీని సమన్వయ మావశ్యక మగును. మానవ విజ్ఞానము పరస్పర వైరుధ్యముల కోర్వజాలదు. పూర్వపక్షము వెనుక సిద్ధాంత మావశ్యకము "ద్వంద్వః సామాసికస్యచ" (గీ 10-33) యని ఎటులనో రెండు పక్షములకు విరోధము నిర్మూలించినగాని సమగ్రత సాధింపఁ బడదు. దీనినే పాశ్చాత్యులు హేతువాదభావకమగు అవిరోధవిధాన మందురు. (Dialectical movement) ఇందు (ప్రాతిపదికము (ప్రతిపాదకము) (Thesis) పూర్వపక్షము (Antithesis) సిద్ధాంతము సమన్వయము. (Synthesis) అను త్రిస్థాయిని తార్కికబుద్ధి మెలగును. వీనిలో నారదముని ప్రేరితమగు వికల్పము ప్రముఖము. పూర్వపక్షము లేనిదే యడుగు ముందునకు నడువదు. స్తబ్దత జెంది నిర్జీవమంతమగు ప్రమాదము వాటిల్లును. తార్కికశక్తిని సానబెట్టునది వికల్పమే. బ్రహ్మమానసపుత్రుని, నీ మహోన్నతి రేకిగా నెఱింగినవారు బుద్ధియోగమున నుత్తీర్ణులగుదురు. వారే విజ్ఞానమార్గమున వికసించి "ఏకంసాంఖ్యంచ యోగంచ యః పశ్యతి సపశ్యతి" యనినట్లు తత్త్వము నెఱింగినవా రగుదురు. ఇట్టి మానసిక యుద్ధమున కాటపట్టయి యున్న మనోవైకల్యములను (Mental Conflicts) నిరోధించు మార్గమును దర్శింపఁజేయగలుగుటచేతనే సిద్ధానికి సాంఖ్యశాస్త్రమను రూఢినామ మేర్పడుచున్నది. ఇది పఠించి మననము చేసిన వెక్కసంశయములు మంచువలె కరంగు నటన నున్నిం దేహము. ఈకృషి యంతయు ప్రకృతిజన్య సంక్షోభములను వైరుధ్యములను (Conflicts) సార్థకముగ గ్రహించి యున్వ

యుంచి తుద కధిగమింప (Overcome, Resolve, assimilate) గలుగు జ్ఞానసంపాదనకొఱ కని వేఱ జెప్పనక్కరలేదు. అటుపైన “జ్ఞానం విజ్ఞానసహితం యద్జ్ఞాత్వా మోక్ష్యసేఽశుభాత్” యన్న టుల నిశ్చలజ్ఞానజనితభక్తి సిద్ధించును. నారద భక్తిసూత్రముల కును పరిణామ సాంఖ్యమునకును సాన్నిధ్యము గ్రాహ్యము.

సాంఖ్యదర్శనమును నవయుగమున నాంధ్రలోకమునకు జారిత్రాత్మిక పరిశోధనల సమకూర్చి యీయగలుగుట ప్రశంసనీయము. సాంఖ్యములోని తత్త్వములు, ఉపనిషత్తులందును వినబడుచున్నను వీని సంజ్ఞార్థములలో భేదముండును. కాలానుగుణముగ నాక్షేపదమునకు సాంకేతికము మార్పు జెందును. ఇదియు శబ్దవిజ్ఞాన పరిణామకృతము. ఇవి క్లుప్తముగా ముఖబంధమున (పు 4 to 7) సూచితములు. ఇంతకుమించి ముఖబంధమున మూడవభాగ (పు 7 to 10) మితర దర్శనముల సామ్యవైషమ్యముల నొకించుక విరళముగా జర్చించిన బాగుండు నని తోచెడిది. ఇందు ముఖ్యముగా 1 మొదలు 12 ప్రశ్నలను గుఱించి స్వల్పముగా పర్యవసానము లుదహరింపఁబడినవి. గాని యందులకు గారణ ప్రసంగముగాని తత్త్వతః యుట్లెందులకు గావలసెనో పూర్వసంబంధ నిరూపణముగాని (Context) వాని కాధారముగ దీసికొనఁబడిన సాధికారవాక్యములుగాని దెలుపఁబడలేదు. ఉదాహరణమునకు 12 ప్రశ్నలో “కాపిలదర్శనమునకు నిరీశ్వరసాంఖ్యమనియు పాతంజల దర్శనమునకు సేశ్వరసాంఖ్యమనియు వ్యవహారము” అని వ్రాయబడినది. గాని మాక్సుమూలరు దొరవారన్నటుల (Maxmuller) నీ వ్యత్యాసము సర్వతోముఖము కాదు. సేశ్వరసాంఖ్యులు కపిలాచార్యానుయాయులందును గలరని ప్రతీతి. “సిద్ధానాం కపిలోమునిః” అని గీత (1-26) నిరీశ్వర వాదిని చేర్చియుండదు. లేదా, లౌకికముగా బౌద్ధాచార్యుని

విష్ణువున కవతారమని పటుల (బుద్ధః కలికిః రేవచ) కపిలమునికిని సిద్ధత్వము సిద్ధింపజేయుగలిగినచో సేశ్వరనిరీశ్వర సాంప్రదాయములకు భేదమే లుప్తమగును. "చాతుర్వర్ణ్యం మయాసృష్టం" (గీ 4-13) అని బోధించి వర్ణాశ్రమధర్మముల నిరూపించి "శ్రేయాన్ స్వధర్మోవిగుణః" (గీ 3_35) అని శాసించి "ఏవం ప్రవర్తితంచక్రం నానువర్తయతీహ యః" (గీ. 3-16) దీనికి వాని జన్మము వ్యతిరేకించినచో వృథా యని నిందించి తుదకు "సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య" అని సాహసముతో ప్రబోధము చేయగలిగినంత తార్కిక వైషమ్య సమన్వయశక్తి, భగవద్గీతకు కెల్లినదిగాని యందులకు పునాది బెడ్డలలో నిమిడియున్న సాంఖ్య తత్త్వముల కైకైక దృష్టి చాలకపోయి యుండవచ్చును. సాంఖ్యతత్త్వ కౌముది వంటి వెన్నెల వెలుఁగులు వృద్ధియగుటవలననే సంపూర్ణసమన్వయవిధానము గీతాముఖమున గల్గిన యావశ్యకత యని రూఢమగుచున్నది.

కపిలసాంఖ్యులందఱు నిరీశ్వరవాదులు కాకపోవచ్చును. పాతంజలీయులలోను గొందరు నిరీశ్వరయోగు లుండవచ్చును. సామాన్య సూత్రముల కెల్లప్పుడును భిన్నోదాహరణము లుండుట సహజము. మీమాంసకులు కర్మబద్ధులయి జైమినిసిద్ధాంతము ననుసరించి యపూర్వఫలము నొందుటలో నీశ్వరాపేక్ష వర్జింపగలుగుదురు. నిరక్తవాద మవలంబించిన వేదాంతులలోను, భక్తాగ్రేసరు లుండుట యరుదుగాదు. ప్రాథమికసంగ్రహగ్రంథములలో (Elementary text books) సూచింపఁ బడు విధులు సర్వతోముఖముగ వర్తిల్లునటుల గనుపించును. దీనికి వైషమ్యము లుగ్గడించుట పూర్ణవిజ్ఞానమున కవసరము. సృష్టివైచిత్ర్యములలో ననేకత్వమెట్లు పరిఢవిల్లునో మనుజ మానసిక వికాసములోను బహుత్వపరిణామము తప్పదు. తారతమ్యములు గణించు మార్గము సాంఖ్య

ములో ముఖ్యమయినను వి భేదములు మాత్ర మసంఖ్యాకము లని మఱువరాదు. వీని పరస్పర సంబంధములును వైరుధ్యములును సాంఖ్యులు తత్త్వభేదముల సాధనముతో గ్రహింతురు. వేదాంతులు సాంఖ్యతత్త్వముల నతిరేకించి వివర్తవాద సహాయముతో నద్వైత సిద్ధికొఱకు బాటుపడుదురు. యోగులు పాతంజల కైవల్యము నొందుటకును సాధన సల్పుదురు. ఈ విధాన మిశ్రమములచే పెక్కు మతములేర్పడినవి ఇందున భేదశ్రుతులు అభేద శ్రుతులు భేదాభేదశ్రుతులు వ్యాఖ్యానము లెన్నియో బయలు దేఱినవి. సాంఖ్యకారికలును నీ మిశ్రమ వ్యవసాయమునకు దూరముగాను. యజ్ఞాదికములు హింసాయుతములని యంతకంటె శ్రేష్ఠతర సాధనమని చెప్పుటచే (2వ కారిక) పూర్వమీమాంసాదర్శనము ఖండితమగును. ప్రధానవికార పురుష భేద వివేకము అమృతభావము, మానసికవృత్తి భేదములు నానా కారణ కార్యసంబంధములను పాశ్చాత్యతత్త్వ పరిశీలన యుగమునకు జాలకాలము క్రిందట, కపిలసాంఖ్య దర్శనమున నిరూపింపఁబడినవి. ప్రకృతిజన్య పరిణామమాత్ర మవలంబించిన మతములు సాంఖ్య దర్శన ప్రాప్తము లనుటలో బొఱపాటుండదు. గ్రంథమునందాంధ్రీకరింపబడిన కారికాస్వరూపము ప్రాచీనమనుటలో సందేహము లేదు. 72 కారికలు నీ యాకారమున సాంప్రదాయ సిద్ధముగ 1500 సంవత్సరములకు బూర్వమునుండి వాడుకలో నుండినటుల నాధారములు గలవు. వీని ననువదించుటలోను టిప్పణములందును విశేష పరిశ్రమ చేసి మిక్కిలి సూక్ష్మవిషయములను గూడ విపులముగను గ్రాహ్యము లగునటులను ప్రబోధము సల్పిన గ్రంథకర్తలాంధ్రలోకమున కపూర్వ విజ్ఞానదాన మొసంగి రనుట యతిశయోక్తి కాదు. ఇందుల కెల్లరు కృతజ్ఞులు.

ఆధార గ్రంథముల పట్టికలో 1810, 1822, 1856, 1887 మున్నగు ప్రాచీన ప్రచురణములు సూచింపబడినవి. సామాన్య

ముగా సూత్రయుగము దర్శనప్రతిష్ఠమైన కొలది కాలమునకు సంఘటించిన దనినచో నసుభవ విరుద్ధము కాదు. శ్రుతి మంత్ర బ్రాహ్మణ అరణ్యక, ఉపనిషత్, సూత్ర కాలముల కొంతవఱకు వేఱుచేయుటకు వీలుండును. సూత్రానంతరము కారికలు స్మృతివిశేషములు ఛందోబద్ధ శ్లోకపూర్వకములై యుండును. గీతయందలి యనుష్టుప్ ఛందము వంటి సులభ మనోహర గమనిక కారికలందు గన్పింపదు. అయినను సూత్రప్రమాణము కారికలలో లేదనుకొనుటయు సరికాదు. వృత్తి పరిపూర్ణత లేకున్నను స్మృతి సౌకర్య చిహ్నముగా నీ వాక్యములు చర్చింప వీలుగల్గినది.

శ్లో॥ వత్సవివృద్ధినిమిత్తం క్షీరస్య ప్రవృత్తిరజ్ఞస్య ।
పురుషవిమోక్షనిమిత్తం తథా ప్రవృత్తిః ప్రధానస్య ॥57॥

క్షీరమువంటి యచేతన ప్రవృత్తి దూడ యను పరప్రయోజనకర మెట్లగుచున్నదో యట్లే ప్రకృతియును, పురుష మోక్షసాధనము కావచ్చును. ఇందిమిడియున్న వాదప్రతివాదములు గ్రాహ్యములు. క్షీరప్రవృత్తియు, ప్రధాన ప్రవర్తనమును నీశ్వరాధిష్ఠితములనకూడదా యనిన నా యీశ్వరేచ్ఛకు స్వార్థముగాని కారుణ్యముకాని మూలము కావలెను. నిష్కాముడగు పరమేశ్వరునకు స్వార్థము దూరము, కరుణయా యనినచో, సృష్టికిపూర్వము శరీరేంద్రియ సంబంధము లేనప్పుడు దుఃఖమేది? మోక్షమెందులకు? లేక కృపయా సృష్టి: 'సృష్ట్వా దుఃఖం తన్నివారణార్థం కృపఇతి పరస్పరాశ్రయదోషం, మరియు సృష్టిలో దుఃఖము లేకుండ నెందులకు జేయలేదు? వారివారి కర్మ కారణమందురా? ఈ కర్మల నీశ్వరు డధిష్ఠించెనా, లేదా? ఈశ్వరాధిష్ఠానము లేనిచో యచేతనమగు కర్మచే సహజప్రవృత్తి గలుగనేరదు. శరీరాదు లుద్భవించనిది దుఃఖస్థా

నము లేదు. కాగా కర్మల నధిష్ఠించి శరీరాదుల సృజించి జీవులకు దుఃఖమును గల్పించి పిమ్మట దయచే నా దుఃఖముల దొలగించుట కన్న మొదటనే కర్మ నధిష్ఠింపకుండుట యుక్తముగదా? (pp 111 – 112) ఇట్లీశ్వరా ధ్యర్యమును విరోధించి యచేతనమగు ప్రకృతి ప్రవర్తించునను పక్షమున స్వార్థముగాని కారుణ్యముగాని యువప రము లేదు. అచేతన ప్రవృత్తికి పరోపకారమే ఫలము. కాన నది యుపపన్నము గావచ్చును కావున వత్సవివృద్ధికి క్షీరమువలె పురుషవిమోచనము కొఱకు ప్రకృతి ప్రవర్తింపవచ్చు నని నిరూపింపఁబడినది. కాని యిందులకు భిన్నమగు బంధకారణమును ప్రకృతియే యని మఱువరాదు. తార్కిక మతాలమాత్రమునుబట్టి విరుద్ధము శంకించుచుండవలయును. ఇఁక ప్రసిద్ధ సాంఖ్యోపమాలంకారము మాత్ర ముదహరించెదను.

శ్లో॥ రంగస్య దర్శయిత్వానివర్తతే యథా నర్తకీ నృత్యాత్।
పురుషస్యతథాఽఽత్మానం ప్రకాశ్యనివర్తతే ప్రకృతిః॥59॥

సభ్యుల యెదుట నృత్యము చేసిన వేశ్యవలె ప్రకృతి పురుషునికి తాదాత్మ్యము ప్రదర్శించి వెడలిపోవును. ఫలసిద్ధియైన వెనుక నివృత్తి గలుగును. ఇట్లనేకానుభవవేద్యము లగు నిదర్శనములతో విరాజిల్లుచుండిన కపిలసాంఖ్య దర్శనము సులభశైలిలో దెలుఁగున బ్రచురింప గలుగుట ముదావహము.

టిప్పణముసం దచ్చటచ్చట నాధారగ్రంథసూచన లుండినను నేయే ప్రసంగ సందర్భమున కేయాధారము మనస్సులో నుంచుకొని యుండిరో విపులముగా నుగ్గడించలేదు. ఉః అచేతనములకు సప్రయోజన ప్రవృత్తి కలదను విషయము పాశ్చాత్య దర్శనములందును

(Schopenhaur, Hordemann) మున్నగు వారిచేతను సమర్థించబడినవి" (p 191) ఇట్టి సాధారణ భావములతో గ్రంథము పుటసహితముగా నచ్చటచ్చటనే యిచ్చినచో బరిశీలనకృషికి సాహాయ్యమొనర్చును.

షడ్దర్శనములలో బునాది యనదగు కపిల సాంఖ్యమునకు, తదాపి రామానుజీయభాష్యాదరణీయ మగు పరిణామసిద్ధాంతమునకు పాశ్చాత్య నూతనభావ సమర్థనమున నుపకరించు తత్వకౌముదిచే భావిప్రపంచ సమస్యలు శాంతియుతముగ సమర్థించుట కవకాశము గలుగునా యని యూహింపుచు గ్రంథసహాయముచే నఖిల మానవ సౌభ్రాతృత్వమును తార్కిక మానవత్వమను (Dialectical Humanism) నూతన దర్శనముపై నాధారపడునట్లు కృషి సలుపుట కాంధ్రులు స్నాతకదీక్ష వహించగలరని నమ్ముచున్నాను.

---

13. (అ) శా. 'చన్ద్రశ్చన్దనమిన్దు రిన్దురమణాం
పీయూష మీశాదయో,
విశ్వేభ్యోపకృతావనేన మహతా
తే తేఽవతారా ధృతాః,
ఏతద్ యత్ర న విద్యతే త్రిభువనే
న స్థానమేవం విధం,
జానే జఙ్గమపారిజాతసగుణం
బ్రహ్మైవ పూర్ణం యశః'

-(సూ. సు. 22 పు. ౯౦ ప.)

14. (ఇ) శా. 'చన్ద్రాద్రిద్యావ్యోమమణ్డలోః సముదయద్
గౌరాంశుగఙ్గాజలైః,
జ్యోత్స్నాచన్దనచర్చనై ర్వికసితై-
స్తారాప్రసూనై రపి,
ఏతద్విష్ణుపదం కిమఞ్చతి భవత్-
కీర్తిర్మహాయోగినీ,
పూజాపూర్తివిధాయిలక్ష్మితులసీ-
దామ్నా కదాఽన్విష్యతి?'

-(సూ. సు. 22 పు. ౯౧ ప.)

15. (ఈ) శా. 'గఙ్గాసాగరసఙ్గమే కృతకృత-
స్నానా బదర్యాశ్రమే,
స్థిత్వాసౌ పరిధాయ తద్గుణమయం
శ్వేతం దుకూలం పునః,
బ్రాహ్మం వైష్ణవ మైన్ద్ర మైశ్వరమపి
స్థానం స్పృశ త్రీ ముహుః,

కాన్తిస్తే పతిదేవతా యుగశతం
దీర్ఘాయురాకాఙ్క్షతి.'
ఘు
—వీర చన్ద్రచూడస్య' (సూ. ము. ౯౨ ప.)

16. ఖడ్గ వర్ణనము:—
స్రగ్ధరా. 'చూడాపీడాభిరామః స్ఫురదురుమణిభి
రున్మద్రికాకల్పసూత్రై-
ర్దోర్దణ్డః కుణ్డలీన్ద్రస్తవ జయతి జగ-
న్మణ్డలాధార ఏవ,
క్షీరశ్రాన్త్యారికీర్తిం సపది సముదితాం
పాతుకామః ప్రసర్ప-
జ్జిహ్వాముచ్చైః కిమేనాం చపలయతి చమత్-
కారిణీం ఖడ్గధారామ్,'
—(సూ. ము. 36 పు. ౧౩౯ ప. – 'చన్ద్రచూడస్య.')

ఈ క్రిందిపద్యములు రెండును చన్ద్రచూడరచితములుగా 'పద్యవేణి' లో లభించుచున్నవి:

17. కావ్యప్రశంస:—
'చిత్రేణ వర్ణనిచయేన విరోచమానం,
శుద్ధోజ్జ్వలైరపిగుణైః కృతగాఢబన్ధమ్,
సహాయముత్కాన్త (వ్య?) విధేః (?) ప్రథితం నిదానం (?)
కావ్యం వితానమివ కస్య న తాపశాన్త్యై'
(ప. వే. 224 పు. ౩౫౦ ప. – 'చన్ద్రచూడస్య')

18. చంద్రునిలోని సయురంకము:—
శా. 'స్వర్భాన్వస్త్రం సముత్తాగతే [illegible]
[illegible] వైశ్యేద [illegible] తం,

నీచైరమ్బుజమానసం విదధతీ
మిత్రప్రియా మ్లాయతి;
పూర్ణస్యాపి సముద్రసేవిపరిచిత-
స్యావ్యస్య శీతద్యుతే-
ర్యల్లక్ష్యం స్వకరార్పణం తదధునా
లగ్నో మమ ముఖే కాలిమా."

—(స. క. 169 పు. ౫౧౦ ప. – 'చన్ద్రచూడస్య'; సుభాషిత హారావళ్యామపి, ౧౫౨ ప.)

గదాధరుని 'రసికజీవనము' న నుల్లేఖింపఁబడిన చంద్రచూడుని పద్య మొక్కటియు నిట నొసఁగఁబడును:—

19. సూర్యకిరణవర్ణనము:—

స్ర. 'సిన్దూరాణీవ సీదత్ప్రవణకులవధూ-
మూర్ధ్ని యే సంచరన్తః,
ప్రేక్ష్యన్తే దిక్షు శైలాః శిఖరభువి లస-
త్పద్మరాగాఙ్కురా యైః,
ధున్వన్తే ధ్వాన్తధారాః సహచరితచరై-
ర్దూరదృశ్యాః సుదృశ్యాః,
పాన్తు త్వాం ప్రద్యుమ్నబద్ధోరకరకిరణాః
పూరణాః పద్మబన్ధోః.'

—(స. క. I. 4 పు. ౫౩ ప. – 'చన్ద్రచూడస్య'; సు. ర. భా. I. 20 పు. ౫౬ ప.)

ఇఁక, పద్యామృతతరంగిణిలో చంద్రచూడునిరచనములుగాఁ జేర్పఁబడిన రెండు శ్లోకము లీక్రింద నుదాహరింపఁబడును.

20. యమునానదీమహిమః—

స్ర. 'యత్ర ప్రోన్మత్తకజ్జానపతితమపి
క్రవ్యకజ్జాలఖణ్డమ్,
తస్యావశ్యం వయస్యా భవతి సురపతేః
స్వఃస్థలే కిం న వశ్యా,
పాపధ్వంసాయ హాలాహలమమృతమిదం
పుణ్యసంవర్ధనార్థం,
హన్యాదన్యాయమూలం భగవతి యమునే!
వారి కూలఙ్కషం తే.'

-(పద్యా. త. 12 ప్ర. ౪౪ ప. - 'చన్ద్రచూడస్య')

21. కీర్తనరూపభక్తిః—

'హరినామ హేమ సులభం
స్వప్రేమోత్తమతమం రత్నమ్,
సులభో మానసశిల్పీ
కణ్ఠాభరణం కుతో న కురుషే తత్.'

-(పద్యా. త. 65 ప్ర. ౨౬౩ ప. - "చన్ద్రచూడస్య")

౪. చంద్రశేఖరకవి:—

చంద్రశేఖరనామము లగుసంస్కృతకవు లెందఱో కలరు. అందు పద్యామృతతరంగిణిలో నుదాహరింపఁబడిన కవియొక్కవ్యక్తిత్వవిశేషముల నిర్ణయింప నాధారములు లేవు. ప్రమాణమును జూపలేము కాని యితఁడును బూర్వోక్తచంద్రచూడుఁడు నొక్కఁడే కావచ్చును. ఇతనిరచనగా లభించినపద్య మొక్కటియు నిట నుదాహరింపఁబడును:

22. శివతాండవవర్ణనము:—

పృథ్వీ. 'తృతీయనయనోదరస్ఫుటకృపీటజన్మోద్భట-
స్ఫులిఙ్గపటలీమిషాన్నభసి కీర్ణపుష్పాంజలిః,
జటాఘటకుటీతటీసురసరిత్తటీకేలిభిః
శుభాయ నటనార్భటీ భవతు ధూర్జటీ జన్మనః'
—(పద్యా. త. ౧౧ ప. – పద్యవేణి. ౨౮ ప. 'చన్ద్రశేఖరస్య')

౨౩. సూక్తిరత్నాకరము:– సంధానకర్త ?

పైసూక్తిరత్నాకరమును గూర్చినకవిపేరు గాని, కాలము గాని తెలియుటలేదు. ఈ కోశమునుండి నాల్గు శ్లోకములుమాత్రము కవినామరహితములుగా 'సూక్తిముక్తావళి' లోఁ గ్రోడీకరింపఁ బడినవి. సూక్తిముక్తావళి క్రీ. శ. 1258 (=శక. 1179) వ వత్సరమున, పింగళవత్సర చైత్రప్రతిప త్తిథి, ఆదివారమునాఁడు పూర్తి చేయఁబడిన ట్లీక్రిందిపద్యమును బట్టి తెలియుచున్నది:

"శాకేఽబ్దాద్రీశ్వరపరిమితే, వత్సరే పిఙ్గళాఖ్యే,
చైత్రే మాసే, ప్రతిపది తిథౌ, వాసరే సప్తసప్తేః,
పృథ్వీం శాసత్యతులమహసా యాదవే కృష్ణరాజే,
జల్హాస్యార్థే వ్యరచి భిషజా భానునా సేయమిష్టా."
—(సూక్తిముక్తావళి, 463 పు.)

దేవగిరినుండి రాజ్యపాలన మొనర్చిన యాదవవంశమునకుఁ జెందినకృష్ణరాజుకాలమున (క్రీ. 1247–50) పై సూక్తిముక్తావళి సంధానము చేయఁబడినది. సంధానకర్త వైద్యభానుఁ డనుకవి శేఖరుఁడు; ఈతఁ డారోహకభగదత్తజల్హణునికృతిగా దీనిని గూర్చె నఁట. ఇం దుదాహరింపఁబడుటచే సూక్తిరత్నాకరము క్రీ. 13 వ శతాబ్దమునకుఁ బరము కాదని నిర్ణయింపఁజనును; 13 వ శతాబ్దిలో, తత్పూర్వశతాబ్దులలో యిది చెందియుండు ననుట సంభావ్యము.

సూక్తిరత్నాకర మత్యన్నప్రాయ మగు ప్రాక్తన సుభాషిత సుధానిధి. ఇది యంతరించుటవలన వాఙ్మయమునకు గొప్పకొఱంత కల్గిన దనఁదగును. దీనిలో మనము కని విని యెఱుఁగని కవిచంద్రుల నామములు, వారికృతిభూషణములనుండి యేర్చి కూర్చినపద్య రత్నములు నెన్ని యుదాహృతములో! ఇవన్నియు నష్టప్రాయము లైనవి.

నష్టశేషము లగు సూక్తిరత్నాకరము నందలిపద్యములు నాలుగు నీ క్రింద నుల్లేఖింపఁ బడును:

(అ) అభిసారికావర్ణనము:-

23. 'అగ్రే ధనుశ్శరకరః స్వయమస్తి కామః
పశ్చాత్ త్వరా శశధరోదయసంశయోత్థా,
ధ్వాన్తం దినా నవికసద్విభవం సమునాత్,
కిం కేవలా పథి వధూ ర్దయితాభిసారే.'

—(సూ. ము. 258 పు. ౧౦ ప., 'సూక్తిరత్నాకరాత్')

(ఆ) గ్రీష్మవర్ణనము:-

24. 'క్వాపి క్వాపి దిగన్తే, కుశధవళః కోఽపి కోఽపి ఘనలేశః,
తిగ్మద్యుతిదగ్ధానాం, తారాణాం భస్మవద్భాతి.'

—(సూ. ము. 213 పు. ౪ ప.)

25. 'తతః ప్రావిరభూద్ గ్రీష్మ స్తప న్వసుమతీమిమామ్,
సపిణ్డః కాలకూటస్య, సుప్తజిహ్వాస్య సోదరః.'

—(సూ. ము. 213 పు. ౬ ప.)

26. 'తపనం బిభ్రదా కాశో జగత్ క్వాథవిశృఙ్ఖలమ్,
స్ఫురల్లలాటనయనం, హరం నాట్యయతి స్ఫుటమ్.'

—(సూ. ము. 213 పు. 3 ప.)

పై మూఁడుపద్యములకుఁ జివర 'సూక్తిరత్నాకరా దేతే' అని యాకరసూచన కలదు.

౬. ద్రావిడ- గోపాలభట్టు (=గోపాలభట్ట-ద్రావిడ్)

గోపాలభట్టు హరివంశభట్ట ద్రావిడుని తనయుఁడు; క్రిందఁ జేర్కొనఁబడు కేశవభట్ట ద్రావిడుని సోదరుఁడు. శుద్ధాద్వైతమత సిద్ధాంతస్థాపనాచార్యు లగు వల్లభాచార్యుని సోదరుఁ డగు విఠలేశ్వర కవియే కేశవభట్టునకు గురువు. కావున సోదరులగు గోపాల - కేశవ భట్టు లిరువురును క్రీ. శ. 1550–1600 ప్రాంతములకుఁ జెందిన విఠలేశ్వరునికి సమకాలికు లగుటచే, వీరును క్రీ. 16 వ శతాబ్దమున నుత్తరార్ధమున జీవించియుండి రనఁ దగును.

గోపాలభట్టు రచనలు:

(i) రసికరంజని (=భానుకృతరసమంజరిపై వ్యాఖ్య)

(ii) రుద్రభట్టుని శృంగారతిలకముపై వ్యాఖ్య.

(iii) మమ్మటుని కావ్యప్రకాశమునకు వ్యాఖ్యను రచించిన గోపాలభట్టును రసికరంజనీకర్తయు నభిన్నులుగానే తోఁచును.*

పై వ్యాఖ్య లేవియు ముద్రణభాగ్యము నందినట్లు తెలియదు.

౭. ద్రావిడ కేశవభట్టు: రసికసంజీవని:—

పూర్వోదాహృత ద్రావిడ- గోపాలభట్టునకు సోదరుఁడు, ద్రావిడహరివంశభట్టునకుఁ గుమారుఁడు నగు కేశవభట్టు విఠలేశ్వరుని శిష్యుఁ డనియు, క్రీ. 16 వ శతకమున నుత్తరార్ధమున జీవించియుండు ననియుఁ బూర్వప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడియే యుండెను.

రసికసంజీవని యను ము[illegible] విలాసములు గల సాహిత్య గ్రంథము నీతఁడు రచించెను. ఇందు మొదటి విలాసమున నవతరణి

* ఈయభిప్రాయము లిచ్చట Catalogus Catalogorum, 1వ భాగమునఁ జేర్కొనఁబడెను

కాంశములు, రెండవదానిలో నాయికాచర్య, మూఁడవదానిలో మాన, ప్రణయ, రాగ, శృంగారాదివిషయములు వివరింపఁబడెను. ఈగ్రంథమింకను సూర్యాలోకభాగ్యము నందలేదు.

౮. విఠ్ఠలేశ్వరకవి (=విఠ్ఠలదీక్షితులు)

పై కేశభట్టునకు గురువు విఠ్ఠలేశ్వరకవి. ఈయన బాలంభట్టునకుఁ బ్రపౌత్త్రుఁడు, లక్ష్మణభట్టునకుఁ బౌత్త్రుఁడు, శుద్ధాద్వైతమతస్థాపనాచార్యు లగు వల్లభాచార్యునకు (క్రీ.1479-1530) తనయుఁడు, గోపీనాథపండితున కనుజుఁడు, వల్లభాచార్యుల కనుజుఁడు, మహావిద్వత్కవియగు అయోధ్యరామచంద్రభట్టు (జన్మ. క్రీ. 1484 ప్రాంతము). విఠ్ఠలేశ్వరునిజననకాలము క్రీ. 1515. ఈయనకు 'అగ్నికుమారుఁడు' అని నామాంతరము. † ఈయనకు గిరిధరుఁడు, రఘునాథుఁడు మొద లగు తనయులు పెక్కుగురు.

వీ రందఱు నాంధ్రులనియు, వీరివాసస్థానము నేఁటి పశ్చిమగోదావరీమండలమునందలి కవిపండితావాసమగు 'కాకరపఱ్ఱు' అనియు, వీరియింటిపేరు కంభంపాటివా రనియుఁ దెలియుచున్నది.

జనకునివలెనే విఠ్ఠలేశ్వరుఁడును మహావిద్వాంసుఁడే కాక బహుగ్రంథనిర్మాణనిపుణుఁడై ఖ్యాతినందెను. ఈయనకృతులలో ముఖ్యములు:

(అ) కృష్ణప్రేమామృతము (కావ్యము)
(ఆ) యమునాష్టపది (లఘుకావ్యము)
(ఇ) రససర్వస్వము (సాహిత్యగ్రంథము)
(ఈ) రీతివృత్తిలక్షణము (సాహిత్యగ్రంథము)
(ఉ) శృంగారరసమండనము (భండార్కర్ ప్రాచ్యగవేషణాలయమునఁ గలదు)

---

† పదమంజరి మొదలగుగ్రంథముల రచించినహరదత్తున కగ్రజుఁడగురుద్రకుమారునితనయుఁడు అగ్నికుమారుఁ డీతనికంటె భిన్నుఁడని తెలియఁగునది.

(ఊ) జయదేవునిగీతగోవిందమునకు వ్యాఖ్య.

విఠ్ఠలునకతనయు లగుగిరిధరరఘునాథులు శ్రీకృష్ణస్తోత్రములు రచించిరి. పద్యవేణిలో నుల్లేఖింపఁబడినవిఠ్ఠలేశ్వరునిపద్యము లై దిట నుదాహరింపఁబడును. యోషిదవయవసౌష్ఠవవర్ణనాత్మకము లగునీశ్లోకములు బహుళః శృంగారరసమండనము నందలివి కానోపు.

27. –(చిబుకవర్ణనము):

'కిం వర్ణయామి తస్యా, శ్చిబుకగతశ్యామబిన్దుసౌన్దర్యమ్,
మన్యే రసికశిరోమణి, మాధవమన ఏవ సంలగ్నమ్.'

28. 'అధికాస్య దధరసుధా, స్ఖలేదితి ప్రాప్తశఙ్కయా విధినా,
రచితం తదుపష్టమ్భే, చిబుకం పాటీరమాదధతా.'

–(ప. వే. 71 పు. ౨౩౩—౩౪ ప; 'విఠ్ఠలేశ్వరస్య')

29. (పాదాఙ్గుళీభూషణముద్రావర్ణనము):

'చరణాఙ్గుల్యాభరణా, న్యతిరుచురమన్దకాన్తికాన్తాని,
విషమానఙ్గభుజఙ్గమ, ఫణమణయ ఏణశాబాక్ష్యాః'.

–(ప. వే. 61 పు. ౧౯౩ ప.– 'విఠ్ఠలేశ్వరస్య.')

30. (నీవీగ్రన్థివర్ణనము):

'వివిధమణిజటిలకనక, ప్రసూనలసదసితపట్టగుచ్ఛాభ్యామ్,
నతతాతిపీతదామ్నా, శుశుభే గ్రన్థిః ప్రియానీవ్యాః'.

–(ప. వే. 63 పు. ౨౦౧ ప. –'విఠ్ఠలేశ్వరస్య'

31. (కంఠవర్ణనము):

'మణివరహీరకహాటక, ఘటితం ముక్తావలీప్రాయమ్,
ప్రకట ఇవ భాగ్యనిచయో, భూషణమస్యా బభౌ కణ్ఠే.'

–(ప. వే. 68 పు. ౨౫౧ ప.– 'విఠ్ఠలేశ్వరస్య')

౯. సదాశివకవి:

కవిలోకరంజన మొనరించినసదాశివకవిచరిత్ర గాని, కాలముగాని తెలియుటలేదు. పద్యవేణి, పద్యామృతతరంగిణి, రసికజీవనము,

విద్యాకరసహస్రకము, సుభాషితరత్నభాండాగారము, సుభాషితసారసముచ్చయము, సుభాషితహారావళి, అనుసుభాషితకోశములలో సీతవిశ్లోకములు కొన్ని యుల్లేఖింపఁబడెను. పద్యామృతతరంగిణిలో నుదాహరింపఁబడినయాతనిశ్లోక మొక్కటియుఁ బద్యవేణియందును, సుభాషితహారావళియందును గన్పట్టుచున్నది. సుభాషితసారసముచ్చయమున నుదాహరింపఁబడిననాలుగుపద్యములలో నొక్కటి మాత్ర మేయితరకోశములందుఁ గానరాదు. పద్యవేణిలో సీతనిశ్లోకములు పదునొకండు లభించుచున్నవి. ఇందెనిమిదిపద్యము లేయితరకోశములందును గానవచ్చుటలేదు.

సదాశివకవిపద్యముల నుదాహరించుకొనినసుభాషితకోశము లెవ్వియును క్రీ. 16 వ శతకమునకు (అనఁగా క్రీ. 1500 కు) ప్రాక్తనములు కాకపోవుటచే నీకవి తత్కాలమునకుఁ గాని, అంతకించుక పూర్వకాలమునకుఁ గాని చెందియుండనోపు.

మన కుపలబ్ధము లగుసదాశివునిపద్యములలో వర్ణితము లగు విషయములు: కవివర్ణనము, యోషిదవయవసౌష్ఠవము, ప్రణయము, చంద్రసూర్యులు, అరణ్యము, ఋతువులు, క్రీడలు మొదలగునవి.

సదాశివకవికవితాశకలము లిఁక నుదాహరింపఁబడును:

32. (ఆశీస్సు) – మన్దాక్రాన్తా వృత్తము –

'బృ (వృ) న్దారణ్యే తపనతనయాతీరవానీరకుఞ్జే,
గుఞ్జన్మఞ్జుభ్రమరపటలీకాకలీకేలిభాజి,
ఆభీరాణాం మధురమురళీనాదసంమోహితానాం,
మధ్యే క్రీడన్నవతు నియతం నన్దగోపాలబాలః' ౧

—(సుభాషితహా., 1 ఉల్ల., 'భగవద్వ్యాప్య';
సం. క. కా. 24 పు. ౧౩౪ ప.)

33. (ఆశీస్సు):

'త్వాం పాతు నీలనళినీదళదామకాన్తేః,
కృష్ణస్య పాణిసరసీరుహకోశబద్ధః,
రాధాకపోలమకరీలిఖనేషు యోగ్యం,
కర్ణావతంసకమలం విపులీచకార.' ౨

—(ర. శ్రీ 1. ౪౦ ప., 'సదాశివస్య'; సు. ర. భా 23 పు. ౧౨౭ ప.)

34. (సూర్యప్రణామము):

'ఆనన్దయ న్నమరవిన్దవనాని ధూమ్నై
రుద్వేజయ న్నమసకృన్నవకైరవాణి,
ప్రత్యాశయ న్నభితో భువనాని ధామ్నా,
భాస్వ న్నమ స్తవ మహాం విపదాం భజామి.' 3

—(ర. శ్రీ. ౫౦ ప. 'సదాశివస్య')

35. (కీర్తివర్ణనము):

స్ర. 'బీజం చే దిన్ద్రదన్తి-
స్ఫుటకరటతటీయుక్తముక్తామణిః స్యా-
చ్చన్ద్రిశ్చే బాలవాలం
యది భవతి సుధా వారినే (సి) కేనుపాలిక,
తత్రోత్పన్నా లతా కా-
ప్యమృతకరనిభం చే త్ప్రసూనం ప్రసూతే,
మాన్యే తత్ స్యాత్తదాని-
మవనిధవ! భవత్కీర్తిలేఖోపహారమ్.' ౪

—(ర. శ్రీ. ౧౭ ప., 'సదాశివస్య'; సు. ర. భా. 144 పు. ౨౫ ప.)

పై పద్యమునఁ బేర్కొనఁ బడిన 'అవనిధవు'ఁ డెవరో తెలియుట లేదు.

36. (ప్రతాపవర్ణనము):

'ఉదితేఽపి తవావనీన్ద్ర! తేజ-
స్తపనే స్ఫారగభస్తిభారభాజి,

తవవైరినృపాయశ స్తమాంసి,
స్ఫురదుజ్జృమ్భిత మాచర న్తి చిత్రమ్.' ౫
(ర. శే. 2. ౧౩౦ ప. 'సదాశివస్య;' సు. ర. భా. 139 పృ. ౩ ప.)

35–37 శ్లోకములలోఁ బ్రశంసింపఁ బడినభూపాలుఁ డెవరో తెలిసిన చో సదాశివకవికాలము తెలిసియుండెడిది.

37. (రాజవర్ణనము):

శా. 'కల్పక్షోణిరుహోయ మిత్యనుదినం
భూమీసురై ర్భావ్యసే,
కామో౽సావితి కామినీభిరభిత-
శ్చిత్తే చిరం చిన్త్యసే,
శ్రీనారాయణ ఏవ కేవలమితి
ప్రేమ్ణా శ్రియా ధ్యాయసే,
త్వం కాలో౽యమితి ప్రతిక్షితిధరై-
రేకో౽ప్యనేకాత్మభృత్.' ౬
-(ర. శే. ౧౨౧ ప. -'సదాశివస్య'; సు. ర. భా. 117 పృ. ౨౯౫ ప.)

38. (కవితాప్రశంస):–స్రగ్ధర–

'మాధ్వీ మాధుర్యధారా-
మధరయతి, సుధాసాధుతాం వ్యాధునీతే,
వైదగ్ధ్యం దుగ్ధరాశే-
ర్విధురయతి, విధో ర్దీధితీ ర్ధిక్కరోతి,
ముగ్ధాముగ్ధాధరాన్తం
తిరయతి, మధుపధ్యానధూతిం విధత్తే,
మధ్వోద్ధతావ్యవధూతిం
రచయతి, సరసో యస్య వాచాం ప్రపఞ్చః'. ౭
-(సు. శే. ౪౯౦ ప. -'సదాశివస్య.')

39. (ఉద్యానవర్ణనము):

శా. 'క్రీడత్కిన్నరకన్యకాకరతలా-
క్రాన్తక్వణద్వల్లకీ-
క్వాణోత్క్రాన్తమితకామకార్ముకకల-
క్రేంకారకోలాహలమ్,
ఉన్నిద్రేన్దుకశాదరిద్రకుముద-
వ్యామోదముగ్ధాధ్వని,
ధ్వాంక్షద్ధ్వన్ మధుపేన్ద్రమన్ద్రనినదై-
రుద్యానముద్ద్యోతతే.' ౮

-(సు. కే. ౬౬౨ ప. -'సదాశివస్య')

పై పద్యమునఁ బూర్వార్ధమున కకారానుప్రాసచమత్కారమును, ఉత్తరార్ధమున దకారధకారానుప్రాసమును గుర్తింపఁదగును.

40. (అ) (కోకిలాన్యోక్తి):

ఆ. 'తావత్కోకిల! విరసాన్,
యాపయ దివసాన్ వనాన్తరే నివసన్,
యావన్మిళదళిమాలః
కోఽపి రసాలః సముల్లసతి.' *

---

*-(రసగంగాధరము, ౩౩౦ పు; భామినీవిలాసము, 1. ౬ ప; వ్రజనాథుని పద్యతరంగిణి, ౱. ౪౮ ప; ర. జీ. ౬౩౭ ప. -'సదాశివస్య' సు. ర. భా. 235 పు. ౧౭౭ ప. - పై పద్యము జగన్నాథునిరసగంగాధరమునందే కాక, తత్కృతభామినీవిలాసమునఁగూడ నుండుటచే నీశ్లోకము జగన్నాథుని దగుట నిశ్చయము. రసికజీవనకర్త యీపద్యమును సదాశివునిదిగాఁ జెప్పినట ప్రమాదము. రసికజీవనము - కలకత్తాప్రతిలోనే స్ఖాలిత్యమున్నదిగాని, బొంబాయిప్రచురణమున నీపద్యము- III. 59 పు. ౫౪ ప. - 'జగన్నాథరాయస్య' అని సరిగానే యున్నది.)

40. (అ) (వసంతశోభ) :

'రాగారుణైః కిసలయైరుపశోభితానీ-
మాసజ్య శాఖ్మకలతాముదియాయ కామః,
కిఞ్చాధునా సురసరోజముఖవిముక్తా
తల్లోజన్యస్త్రిరివ చఞ్చలతి చన్ద్రికాపి.' ౯

—(ప. వే. ౭౦౪ 'పదాశివస్య'; సు. సా. స. ౨౭౬ ప.)

41. (హిన్దోలక్రీడ) :

'స్నిగ్ధేన్ద్రనీలమణిధామసమానమూర్తి-
హిన్దోలికావలయలోలశరీరయష్టిః,
ఏషాభిసన్దయతి మాం స్మర చేన్ద్రసుణ్ణా-
పర్యాకులా కనకచమ్పకమాలికేవ.' ౧౦

—(ప. వే. ౫౭౬ ప.– 'పదాశివస్య'; సు. సా. స. ౧౧౦ ప.)

42. (పుష్పావచయము) :

'తుఙ్గస్తన స్తబక చుమ్బితపల్లవీభి-
రుల్లోలనీలలలితాలకవల్లరీభిః,
ఏతాభిరున్నతఘనాధరమన్థరాభి-
రుద్భ్రామ్యతే కరసరోజగతం సరోజమ్.' ౧౧

—(ప. వే. ౯౦౪ ప.– 'పదాశివస్య'; సు. సా. స. ౯౦ ప.)

43. (కుచవర్ణనము): —శిఖరిణి—

'కుచావస్యాః కామద్విపకలభకుమ్భావితి పరే
వదన్త్యన్యే వక్షఃసరసి కమలే, కాఞ్చనఘటౌ,
అసౌ మే సిద్ధాన్తః స్ఫురతి మదనేన త్రిజగతీం,
వినిర్జిత్య న్యుబ్జీకృతమివ నిజం దున్దుభియుగమ్. ౧౨'

—(ప. వే. ౨౧౧ ప. —'సదాశివస్య'; సుభాషితహారా, ౧౬౬౧౩; పద్యామృతతరంగిణీ, ౧౪౯ ప. — 'సదాశివస్య.' ర.జీ. ౬౯౩ ప. —'సదాశివస్య'; విద్యాకరసహస్రకము, ౯౭౮ ప; సు. ర. భా. 278 పు. ౨౧౧ ప.)

44. (శరత్కాలసరోవరము):

ఆ. 'సుగన్ధిసమీరసమాహత-
వీచి (?) పరివర్తితాని పద్మాని,
షట్పదపటలసమాహత-
మద్ధ్యాని రేణుం కిరన్తీహ.' ౧౩

—(ప. వే. ౬౪౭ ప. — 'సదాశివస్య.')

45. (వియోగినీవిప్రలాపము): —స్రగ్ధర—

'వార్యన్తాం మన్దమన్దం
మధుకరనికరప్రోఢఝఙ్కారధారాః,
ఛిద్యన్తాం యత్రతత్ర
ప్రతిదిశమధునా భూరిభారాశ్చ హారాః,
దహ్యన్తాం సర్వఏతే
కమలదళయుతాః కించ హా పుష్పహారాః,
తారా నారాచధారా
వికిరతి హృదయే మన్మథోఽయం హతాశః.' ౧౪

—(ర. జీ. ౯౭౭ ప.—'సదాశివస్య'; సు. ర. భా. 298 పు ౪౧ ప.)

46. (ప్రియావిప్రలంభము)—ప్రాకృతభాషాగాథ—

'పిఅసహి కస్స కహిజ్జఇ,
కో ఉణ జాణాది పరస్స వేఅణం గరుఅం,

మమ ఉ॥ తుహినమరీచీ

దళఅ-విటపేణ దూసహో హో౽ఇ.’ ౧౫

—(స. క. ౨౧౮ ప.— ‘సదాశివస్య’)

47. (చంద్రోదయము) -స్రగ్ధర-

‘కర్పూరీయన్తి భూమౌ,

సరసి సరభసం కైరవీయన్తి, గఙ్గా-

కల్లోలీయన్తి నాకే,

దిశి దిశి పరితః కేతకీయన్తి కిఞ్చ,

హంసీయన్త్యన్తరిక్షే,

కమలదళదృశాం మౌక్తికీయన్తి కర్ణే,

శుక్లీయన్త్యమ్బురాశౌ,

విశదబిసరుచో శర్మయః శీతరశ్మేః.’ ౧౬

—(స. క. ౫౪౪ ప.— ‘సదాశివస్య’; సు. సా. భ. ౨౦౦ ప.

పై శ్లోకమునందలి నామధాతుప్రయోగచమత్కారమునకు భావనా విలాసమునకు సాదృశ్యము గలపద్యరత్నములు కావ్యరత్నాకరమునుండి యిట నుదాహరింపఁ బడును:

I. (చన్ద్రోదయము):

శా. ‘ఏష స్వర్గతరఙ్గిణీజలవిలల-

ద్దిగ్దన్తిదన్తద్యుతి-

ర్భ్రశ్యద్రాజతకుమ్భవిభ్రమధరః

శీతాంశు రభ్యుద్యతః,

హంసీయ-త్యమలామ్బుజీయతి లస-

డ్డిణ్డీరపిణ్డీయతి,

స్ఫారస్ఫాటికకుణ్డలీయతి దిశా-
మానన్దకన్దీయతి.'

—(సు. ర. భా. 315 పు. ౯౭ ప.—'శఙ్ఖధరస్య.')

II. (కీర్తివర్ణనము)

శా. 'కర్పూరంతతి కేతకంతతి, శరద్-
రాకాశశాఙ్కన్తతి,
శ్రీచన్ద్రన్తతి, చన్దనన్తతి, సుధా-
సారాచ్ఛపూరన్తతి,
కైలాసన్తతి, దుగ్ధసాగరలసద్-
స్వచ్ఛాచ్ఛదుగ్ధన్తతి,
శ్రీశమ్భున్తతి (?) కీర్తయస్తవ విభో
దర్వీకరేన్ద్రన్తతి.'

-(సూక్తిసున్దరము, ౫౧ ప. —'ధన్యాభట్టస్య')

III. (యశోవర్ణనము)

శా. 'కర్పూరన్తి, సుధాద్రవన్తి, కమలా-
హాసన్తి, హంసన్తి చ,
ప్రాలేయన్తి హిమాలయన్తి, కరకా-
సారన్తి, హారన్తి చ,
త్రైలోక్యాఙ్గనరఙ్గలఙ్ఘిమగతి-
ప్రాగల్భ్యసంభావితాః,
శీతాంశోః కిరణచ్ఛటా ఇవ జయ
స్త్వత్కీర్తితల్లోర్మయః,'

-(సు. ర. భా. 142 పు. ౪౯ ప).

IV. (కీర్తిప్రశంస) -ఆర్యావృత్తము-

'పచకలశే వ్యబలానా-

మలకానామథ వయోనిధౌ చలినే,

క్షితిపాల! కీర్తయస్తే

హారన్తి, హారన్తి, హీరన్తి.' -(సు. ర. భా. 140 ప్ర. ౭ ప)

V. (యశః ప్రశంస)

శా. 'కైలాసీయతి, కేతకీయతి, హసత్-

కున్దీయతి, ప్రోచ్చలత్-

క్షీరోదీయతి, చన్దసీయతి, లసత్-

కర్పూరపూరీయతి,

పీయూషీయతి, శర్కరీయతి, శర-

చ్చన్ద్రీయతి, త్వాన్నృపతే!

స్వర్గఙ్గీయతి, శంకరీయతి, భవత్-

కీర్తిః కరీన్ద్రీయతి' —(సు. ర. భా. 143 ప్ర. ౮౦ ప.)

VI. (కీర్తివర్ణనము)

శా. 'కైలాసీయతి, కైరవీయతి, లసత్-

కర్పూరపుఞ్జీయతి,

క్షీరోదీయతి, హారికీయతి, నభో-

గఙ్గాతరఙ్గీయతి,

హంసౌఘీయతి, మానసీయతి, శర-

న్మేఘీయతి, క్రోశేభ్య-

న్నాకీయన్త్యమృతీయతి, క్షితితలే
దేవ! త్వదీయం యశః'.
—(సు. ర. భా. 142 వ. ౫౩ శ.)

VII. (యశోవర్ణనము) —స్రగ్ధర—
'క్షీరోదీయన్తి సద్యః సకలజలధయో,
వాసుకీయన్తి నాగాః,
కైలాసీయన్తి శైలా, దివి చ దివిషదః
శక్రీయన్తి సర్వే,
యాష్మాకీనే సమన్తాత్ ప్రసరతి సితరాం
దిక్షు కీర్తివితానే, *
మద్యోష్ఠాకాచభూపాః కిమితి న సహసా
మాత్రికీయన్తి భోజ'. (భూప-పాఠా.)

—(పద్యా. త. ౭౭ వ- ఇందు 'భూప' అని పద్యాంతిమపదము; ర. శే. ౧౫౧౧ వ. బొంబాయి ప్రతిలో 'భోజ'- అని శ్లోకాంతపదము; ఇది సరియగు పాఠమే యగుచో భోజునకు సమకాలికుఁడు, ఆశ్రితుఁడు నగు శ్లోకవిదో యీ పద్యమును రచించెనని నుడువనగును. సూ. ము. ౧౬౭ వ. ఇందు 'రూపక'- అని పద్యాంతపదము. సు. ర. భాం. 143 వ. ౬౯ శ. ఇందు 'దేవ' అని శ్లోకాంత శబ్దము.)

VIII (కీర్తిప్రశంస):
శా. 'గఙ్గీయత్యసితాపగా; ఫణిగణం
శేషీయతి; శ్రీపతిః,
శ్రీకణ్ఠీయతి; కైరవీయతి కులం
నీలోత్పలానాం వనే;
కర్పూరీయతి కజ్జలం; పికకులం
లీలామరాళీయతి;

* (పాఠ కీర్తిపతాకే-పారా.)

స్వః కుమ్భాయతి కమ్బునామపి ఘటా
త్వత్కీర్తిసంఘట్టతః'.
—(సు. ర. భా. 142 పు. ౫౮ ప.)

IX (ప్రతాపవర్ణనము) :

శా. 'తాటఙ్కాస్తికి, చమ్పకస్తకి, సహ
స్రాంశుస్తకి (?) ప్రస్ఫురద్-
గోమేదస్తకి, పీతిహోత్ర విచల-
జ్జ్వాలాజటాలస్తకి,
తాలాద్రిస్తకి (?) కేశవామ్బరమహాత్-
కానిస్తకీహ (?) ప్రభో,
విద్యుద్దీప్తిగణస్తకి ప్రతిదినం
భూమతా ప్రతాపాస్తవ'.
—(సూ. ము. ౧౦౦ ప- కవిపేరు లేదు)

X. (దానప్రశంస)

ఆ. 'త్వయి వితరతి కనకాచల-
కుచపాలిర్ఘటతి సమ్పుటతి,
శ్రీఫలతి, కనకముకుళతి,
బదరతి సక్తాన్నమశాహ! వసుధాయాః.
—(రసపారిజాత. II. 3౭ ప. 18 పు.)

XI, (మహావరాహస్తుతి)

శా. 'భూయాదేష సతాం హితాయ భగవాన్
కోలావతారో హరిః,
సిన్ధోః క్లేశ మపాస్య యస్య దశనా-
పాన్తే నటన్త్యై భువః,

తారా హారతి, వారిద స్తిలకతి
స్వర్వాహినీ మాల్యతి,
క్రీడాదర్పణతి క్షపాపతి, రహ-
ర్దేవశ్చ తాటఙ్కతి.' ('భానుకరస్య')

—(ర. పా. 1. ఒ. పే. 2 పు; రసతరంగిణి, 47 పు; సు. హా. ౪౬ ప;
ర. జీ. ౯౩ ప; ప. వే. ౭౫౩ ప; పద్యరచన ౧౦ ప, 2 పు.
సు. ర. భాం. 19 పు. 32 ప.)

XII. (జ్యోత్స్నావర్ణనము):

శా. 'యః శ్రీఖణ్డలతామాలపత్త్రతి దిశః
ప్రాచ్యాః స్మరక్ష్మాపతేః,
పాణ్డుచ్ఛత్త్రతి దన్తపత్త్రతి వియ-
ల్లక్ష్మీకురఙ్గీదృశః,
కేళీశ్వేతసహస్రపత్త్రతి రతేః
కిం చ క్షపాయోషితః,
క్రీడారాజతసీధుపాత్త్రతి శశీ
సోఽయం జగన్నేత్రతి.'

—(సు. ర. భా. 316 పు. ౧౦౪ ప.)

48. (ప్రియునిప్రణయాలాపము): —మందాక్రాంత—

'త్వం సర్వస్వం కమలనయనే! జీవితం త్వం మదీయం,
దీర్ఘాపాఙ్గి! త్వమసి హృదయం మామకీనం ద్వితీయమ్,
త్వం ముగ్ధాక్షి! ప్రణయసరసోఽభ్యన్తరస్స్నేహపాశ
స్త్వం ప్రాణానాం పరతరమసి, త్వంమమాఙ్గైసుధాఽసి.' ౧౭

-(ప. వే. ౨౭౭ ప.)

49 (ప్రియునిదృఢప్రణయోక్తి): — వసన్తతిలకము —

'నిన్దన్తు సుందరి ! జనా గురవో హసన్తు,
భిన్దన్తు మర్మవిశిఖా మమ మన్మథస్య,
విన్దన్తు నామ మహిమానమమూః స్త్రియో మా,
మన్మానసన్తు భవతీం న జహాతి కచ్చిత్.' — ౧౮

— (ప. వే. ౫౮ ప. — 'సదాశివకవ్యైతో'.)

సదాశివకవికవితావిలాసములు:

పైనుదాహరించిన 46 వ పద్యమునుబట్టి సదాశివకవి ప్రాకృత కవితానిర్మాణనిపుణుఁ డనియు, తక్కినశ్లోకములనుబట్టి గీర్వాణ భాషయందు మనోహరభావనావిలాసములు గలకవితారచనమున నిష్ణాతుఁ డనియు, నెన్నియో ప్రసిద్ధసూక్తికోశము లీతనికవితా శకలములను భద్రపఱచుటవలనఁ గవికావ్యప్రపంచమునఁ బ్రఖ్యాతుఁ డనియుఁ జెప్పవచ్చును. ఈతఁ డేకావ్యము నైనను రచించె నేమో కాని, మన కేదియు లభింపలేదు.

సదాశివుని కవితామంజరి విశిష్టమనోహరభావనాసురభిళమై యొప్పుచుండును. చంద్రకిరణప్రసారము నువర్ణించు నెడ నీతనిభావనా పటిమ మహోన్నతస్థానము నందుకొన్నది:

స్వచ్ఛబిసకాంతిగలచంద్రిక భూమండలమునఁ గర్పూరము వలెను, సరోవరములయందుఁ గలువలను బోలియు, ఆకాశమునందు గంగాతరంగముల కరణిని, వివిధదిక్కులయందు మొగిలిపూవుల శోభతోడను, అంతరిక్షమున హంసలకాంతితోడను, కమలదళ

నేత్రలకంఠములయందు ముత్యాలపేరువలెను, సాగరమున ముత్తెపుఁ జిప్పలకరణి నొప్పుచున్నదట. (47 ప.)

నిగనిగలాడు నింద్రనీలమణిహారమును బోలినక్రొత్తాడుగల యీయెలయందు నూఁగుమనోహరశరీరముగలనారీరత్నము మత్తేభ హస్తముచే నిటునటు నూపఁబడుచావిరాకరగచంపకహారమువలె నాకానందమును గూర్చుచున్నది. (41 ప.)

తరుణీమణివచద్వితయ మితరులు వర్ణించినరీతి నేనుఁగుగున్న కుంభస్థలములు గావు, సరోవరమునందలి తామరమొగ్గలజంటయుఁ గాదు, స్వర్ణకలశములును గావు; కాని, త్రిలోకవిజయమునందిన మన్మథుఁ డధోముఖముగా నుంచినకుందుభిద్వయ మని నే నుద్ఘోషించుచున్నాను. (43 ప.)

౧౦. నందనకవి: 'ప్రసన్నసాహిత్యరత్నాకరము'

పాణినీయవ్యాకరణమునను, సాహిత్యవిద్యయందును నిష్ణాతుఁడైననందనకవి పైసుభాషితకోశమును సంధానము చేసెను. గ్రంథారంభమున స్వకీయకృతులనుగూర్చి విపులముగా నుద్ఘాటించుకొనినయీతనియితరరచనలు లుప్తప్రాయములుగాఁ దోఁచును. ఈతఁడు సదాచారనిష్ఠాపరుఁడై, 'శివవ్రజ్య' యనుశీర్షికతో గ్రంథము నుపక్రమించెను. ఇందు 1000 శ్లోకములు, 6 ఉల్లాసములుగా సంకలనమొనర్పఁబడెను. ఇందలి శ్లోకములలోఁ జాలవఱకు దీర్ఘవృత్తములే. పేర్కొనఁబడినకవులసంఖ్య యించుమించుగా 200. ఈ కవిమండలిలో 'ఉమాపతిధరుఁ' నవీనుఁడుగాఁ గన్పట్టును. వంగదేశ

మున క్రీ. 11 వ శతాబ్దమున రాజ్యపాలన మొనరించినకవిరాజు, రాజకవియు నగులక్ష్మణసేనునియాస్థానవిద్వత్కవులలో రత్నపంచకము- జయదేవుఁడు, ఉమాపతిధరుఁడు, గోవర్ధనాచార్యుఁడు, శరణుఁడు, ధోయీకవిచక్రవర్తియు ననుమహామహులు విశేషవిఖ్యాతి నందిరి. అందు గీతగోవిందకర్తయగుజయదేవకవిచంద్రునిచే

'వాచః పల్లవయ త్యుమాపతిధరః'-

అని ప్రశంసింపఁబడినకవిశేఖరుఁడే పై యుమాపతి. కావున నందనకవి సంధానించినసుభాషితకోశము క్రీ. 11 వ శతకము కంటె నవీనము కాదనఁ దగును. కవీంద్రవచనసముచ్చయమును, ప్రసన్నసాహిత్యరత్నాకరమును ప్రాచీనసూక్తికోశము లన్నిటి కంటెను ప్రాక్తనములు. నందనకవిగ్రంథమున కింకను సర్వాలోకభాగ్యము పట్టలేదు దీనివ్రాఁతప్రతి యొకటి నేపాళమహారాజగ్రంథాలయముననుఁ, మఱియొకటి ప్రయాగవిశ్వవిద్యాలయమున గీర్వాణాచార్యులలో నన్యతములగు డాక్టర్, మహామహోపాధ్యాయ కావ్యతీర్థ- ఉమేశమిశ్రులయొద్దను గలవు. ఇది వెలువడినచో మన మిదివఱకు విని యెఱుఁగనికవితల్లజులనామములు, వారి వారిరచనలు నెన్ని బయలుపడునో!

'కతి కవయః, కతి కృతయః, కతి లుప్తాః, కతి చరన్తి, కతి శిథిలాః'-

అని మహావిద్వత్కవి నీలకంఠదీక్షితు లుద్ఘోషించినట్లు, ఎందఱు కవులు విలసిల్లిరో, అం దెందఱు విస్మృతులో, ఎన్నికృతు లుదయించినవో, అం దెన్ని వాక్ప్రవచనమున జీవించి సంచరించుచున్నవో, యెన్ని జీర్ణప్రాయములై విస్మృతి నందినవో, యెన్ని యుత్సన్నము లైనవో యెవరు చెప్పఁగలరు! తెలియవచ్చినకృతులతోడను, కృతికర్తలతోడను మనము తృప్తి నందవలెను.

గ్రంథస్వీకారము

(1) హమారీ ఆదిమజాతియా (హిందీగ్రంథము)

ఈగ్రంథము మన దేశపు ఆదివాసులనబడు ఆదిమజాతి జనుల గూర్చినది; దీని రచయిత హిందీలో జాల జాతీయ గ్రంథముల రచించి ప్రసిద్ధిజెందిన శ్రీ భగవాన్‌దాస్ కేలా. ఇట్టి గ్రంథము మన దేశభాషలలో వ్రాయుట కిదియే మొదలు. శ్రీ అఖిలవినయ యను విద్వాంసు లీ రచనలో దోడ్పడియున్నారు. ఈ ఆదిమజాతి జనులడవులలో గొండలలో వసింతురు. పూర్వ మొకప్పుడు అనగా నరజాతి కాదికాలమందు వీరు మైదానములలోనుండి యార్యద్రావిడాది నాగరికుల దాడికి దాళలేక గిరిగహనముల శరణుజొచ్చిరని కొందరి యూహ. ఈ మన్యపు జనులు నేటికిని కేవల మజ్ఞానులు, అనాగరికులు, నిరక్షరులు, కడుబీదలుగ నున్నారు. మన యాంధ్రప్రాంతములో విశాఖజిల్లాలో సవరలు, గోదావరులలో కోయలు, రాయలసీమ హైదరాబాదులలో చెంచులు లంబాడీలును ఆదిమజాతివారే. ఇట్లే హిమాలయప్రాంతపు పహాడీలు, ఉత్తరమధ్యదేశపు గాండు, ఖాండు, కోయలు, గుజరాతు రాజస్థానపు భిల్లులు, ఓఢ్రప్రాంతపు సవర కోయలు, అసాంలో నాగఖాసీకచారీలు, దక్షిణపు ఇరుళర్ తోడా మలయర్ ఇత్యాదులు నీ కొండజాతుల శాఖలే. ఇప్పుడు మన దేశపు మొత్తముమీద వీరి జనసంఖ్య 2½ కోట్లు. అజ్ఞానదైన్యములలో, సవర్ణహిందువుల నుండి విడియుండుటలో, దగుమతజ్ఞానము లేక గాష్టలోష్టములను క్షుద్రదేవతలను బూజించుటలో వీరలకు పల్లెప్రాంతపు హరిజనులతో బోలికకలదు. కాని కొన్నిటిలో వీరు హరిజనులకన్నను గడు హీనస్థితిలో నున్నారు. ముఖ్యముగా మన జాతీయ జనకుడగు గాంధీమహాత్ముని నేతృత్వమువలన హరిజనుల యుద్ధరణమునకై

మంచియుద్యమము సాగుచు, వారి పరిస్థితి కొంత బాగుపడుచున్నది. కాని మన్యపు జను లింకను యథోగతిలోనే యున్నారు. ఈ గిరిపరిసరములు చూచుటకు ప్రకృతిసంపదతో సుందరముగ నుండును. అవి దుర్గమములు. లోగడ, క్రైస్తవ మిషనరీలు మాత్రమే యీ మన్యములలో కొన్ని బడులు ఆసుపత్రులు నడిపిరి. వారి ముఖ్యాశయము క్రైస్తవ మతవ్యాప్తి. ఇటీవల నాదివాసిసేవను హిందువులు కొందరు చేయుచున్నారు. నిజమే కాని, యాదివాసుల యుద్ధరణము దేశవ్యాప్తమగు మహాసమస్య. ఈకృషిలో మనప్రభుత్వమునకు ప్రజాసామాన్యపు సహాయ మెంతయో కావలెను. ఇందును గూర్చి జనులకు దగు పరిజ్ఞానమును ప్రోత్సాహము నిచ్చుట కీగ్రంథము అత్యంతోపకారి.

ప్రస్తుతపు హిందీగ్రంథమున మొదట వీరల వేషభాషలు, ఆహార విహారములు, ఆర్థిక, సాంఘిక, మతపరిస్థితులు, కొంత జాతుల సామాన్యలక్షణములను దెలిపి, పిమ్మట నాయా ప్రాంతములలోని ప్రత్యేకవిశేషములు వివరింపబడినవి. అంశములన్నియు సుబోధముగ సులభశైలిలో వ్రాయబడినవి. ప్రాచీనకాలపు యార్యేతర జనుల విచిత్రాచారములు, సంప్రదాయములు నీ యాదిమజాతులలో నేటికిని నిలిచియున్నటుల స్పష్టపడియున్నది. వీరలజనగీతములు, సమిష్టినృత్యములు వేషాలంకారములు, పండుగలు యుత్సవములును హృద్యముగ వర్ణింపబడినవి. ఈ మన్యపు జనులలో నాయాప్రాంతములందు 200 వరకు విడివిడి భాషలు కలవు. ఇవి మైదానపు (సాహిత్య) భాషలకన్న భిన్నములు. ఆదిమభాషలలో దేనికిని లిపి సాహిత్యములుకూడ లేవు. కొందరు సంస్కర్తలిందుకై చేసినకృషియు నంతగా ఫలింపలేదు. ఈ వన్యజనులకు వారి స్వభాషలోనే ప్రారంభవిద్య నేర్పవలెను; కనుక నట్లు నేర్పుటకు వారల మాతృభాష నుపా

ధ్యాయులు ముందుగ నేర్చుకొనవలెను; క్రమముగా నాయా ప్రాంతీయములగు ఆంధ్రము హిందీ మున్నగు సాహిత్యభాషల ద్వారా గోండజనులకు నేర్పవలసియుండును. లేనియెడల ప్రాంతీయసంస్కృతి వీరిలో వ్యాపించదు. మఱియు భాషాసమస్య యింకను క్లిష్టమై విభేదములు పెరుగునని గ్రంథకర్తయాశయము సవ్యమేయగుచును ఇట్లే యాదిమజాతుల కితర రంగములలో నుద్ధరణ చేయుటలో జాల సమస్యలేర్పడుట సహజము. ఆరోగ్యము, మతబోధ, సాంఘికోన్నతి, విద్య, ఆర్థికదశ, ఇట్టి రంగములలో గలుగు సమస్యల నీ గ్రంథములో చక్కగ వివరించి వాని పరిష్కార పద్ధతులను దెలిపి, యాసందర్భములో సంస్కర్త లోరిమిని, నిదానమును, జాగ్రత్తను వహించవలెనని శ్రీ కేలాగారు దూరదృష్టితో సూచించిరి.

ఆదిమజాతి నుద్ధరింపువారి దృక్పథములు రెండువిధముల నున్నవి–ఎల్విన్ మహాశయుని బోలిన కొందఱు నృతత్త్వవిజ్ఞానులు; త్రాగుడు, మన్యపు జ్వరములు, నిరక్షరత, యిట్టిదోషములను తొలగించుట యాదిమజనోద్ధరణ కావశ్యకమని యందఱు నంగీకరింతురు. కాని వీరి ప్రత్యేక వేషభాషలు, అభ్యాసాచారములు, నృత్యవిహారాది పద్ధతులు యిత్యాదు లిప్పుడున్న రీతిని వీరిలో నికముందును మారక నిల్చియుండుట నృతత్త్వవిజ్ఞానుల యభీప్సితము, ప్రకృతిలో మైదానములు నగరములతోడ గిరిగహ్వరాదులు యడవులు వన్యమృగములు నిలిచియుండి, వానిని చిత్రవస్తు ప్రదర్శనశాలలందు చూపబడునటుల, నరజాతి ప్రాథమికస్థితిని మన్యపుజనుల సంస్కృతి వైచిత్రిని, భాషా వివిధతను చూచి యానందించుట కిప్పటి వన్యజనుల పరిస్థితులు మారకుండ నిల్పియుంచవలెనందురు. అందువలన మన కొకరీతి యానందమును నృతత్త్వవిజ్ఞానులకు శాస్త్రీయతృప్తియు గల్గినను, యాదిమజాతుల భవిష్యత్తు ముందుతరములలోను

ప్రగతి లేకుండ వీరల మూఢత్వాదులను దురాచారములు నక్లే సితపడి, యీయాదిమజాతులను హీనదశలోనే యుంచుచు, మరియు భారతీయసంస్కృతివృద్ధికి సమన్వయమునకు గూడ నాదిమజాతుల హీన సంస్కృతిని మార్చి వారలను హైందావపు జనులతో సామరస్యమును సాహచర్యమును హెచ్చించుట యావశ్యకము. అట్టి యాశయముతో నాదిమజాతి సేవకసంఘము మున్నగు కొన్ని జాతీయసంస్థలేర్పడి యీ ప్రాంతములలో నాయా తెగలలో పరిణామము గల్గించి యున్నత సంస్కృతిని వ్యాపింప జేయుటకు దృఢముగా కృషిచేయుచున్నవి. ఆయా జాతులలో గల యువక వివాహము స్త్రీ స్వాతంత్ర్యము యిట్టివాటికి భంగము లేకుండ. వారలలో సంస్కరణమును జరిగింపవలెను.

విశాలజాతీయవాది యగు శేలాంగారును తమ యభిమతమును గ్రంథమందిటులనే తెలిపి, యాదిమజాతుల యుద్ధారకులలో ప్రముఖులయిన శ్రీ అమృతలాల్ ఠక్కర్ మున్నగు మహనీయుల జీవిత చర్యలను వారి సేవనుగూడ గ్రంథమున వివరించియున్నారు. మరియు నగ్రగణ్యులగు (ఇటీవల కీర్తిశేషులయిన) శ్రీ ఠక్కర్ బాపాగారికీ గ్రంథరాజ మంకితమగుట యుచితముగ నున్నది. 1941 సం॥ జనాభా లెక్కలనుండి యాయామన్యశాఖలు ఉపశాఖలు వీరి జన సంఖ్య ఇత్యాదులు పరిశిష్టముగ నీయబడినవి. ఈ గ్రంథము సంస్కృతిసాహిత్యమునకు దీనోద్ధరణకృషికిని, భారతీయైక్యసాధనకును తోడ్పడును కనుక విద్యావంతు లందఱు చదువదగినది. సుమారు 850 పుటలుగలవు వెల రు 8-8-0. దీని ప్రాప్తిస్థానము, 'భారతీయ గ్రంథమాలా, దారాగంజ్, ప్రయాగ, ఉత్తరప్రదేశ్.'

हमारी आदिमजतियाँ (हिंदी पुस्तक)

यह पुस्तक हमारे देश के आदिम जातियों के बारे में है, जो आदिवासी भी कहलाती हैं। इसके रचयिता हैं हिंदी के ख्यातनामा और अनेक राष्ट्रीयग्रंथों के रचयिता श्री भगवानदास केला। हमारी देशीय भाषाओं में अबतक ऐसाग्रंथ यही पहला है। विद्वान श्री अखिल विनय ने भी सहायता दी। ये आदिम जाती लोग जंगल और पहाडों में बसते हैं। कोई समझते हैं कि ये लोग पहले (नरजाति के आरंभ-काल में) शायद मैदान में ही रहते थे लेकिन आर्य द्राविड जैसे उन्नत जातियों के हमले को रोक न सके और इन्हे गिरिगह्वन को शरण लेना पडा। अभी ये जंगली लोग अज्ञानी, असंस्कृत, निरक्षर और निरे गरीब हैं। हमारे आंध्र प्रांत में विशाखजिला वाले 'सवर', गोदावरी जिले के कोया, रायलसीमा और हैदराबाद प्रांत के 'चेंचु' और 'लंबाडी' भी आदिम जातिवाले ही हैं। हिमालय प्रांत के पहाड़ी जन, उत्तर प्रदेश और मध्यप्रदेश के खाँड और कोंद, गुजरात और राजस्थान के भिल्ललोग, उडिया के सवर और कोंद, असाम के नाग, खासी और कचारी, और दक्खिन के इरुलर, तोडा और मलयर जैसे भी ऐसे पहाडी ही हैं। सारे देश में उन लोगों की जनसंख्या अब अढाई करोड है। अनजानी, दीनता, सवर्ण लोग से अलग रहना, धार्मिकता के बदले काष्टलोष्ट और क्षुद्रदेवता पूजना ऐसे विषयों में उन लोगों को मैदान प्रांत के हरिजन लोग से सादृश्य है। लेकिन, कई और विषयों में वे हरिजन

लोगों से भी और गिरे हैं। खासकर महात्मा गांधी के नेतृत्व से हरिजनोद्धार का उद्यम ठीक जारी रहा है और हरिजनों की हालत में कुछ सुधार हो रही है। मगर, जंगली लोग अभी अधोगति में ही रहते। देखने को और प्रकृति की संपदा में वन और गिरि परिसर बहुत सुंदर हैं, लेकिन दुर्गम हैं। पहले इसाई मिषनरी लोग आदिवासियों के बीच मदरसे और हास्पिटाल चलाते थे, मगर मिशनरियों का मुख्याशय तो इसाई धर्मका फैलाव है। आजकल कई हिंदू भी आदिमवासियों की सेवा कर रहे हैं। लेकिन उनके उद्धार की समस्या बहुत बडी है। इस काम में हमारी सरकार को प्रजा संस्थाओं से भी काफी मदद होनी चाहिये। इसलिये उनके बारे में इस पुस्तक ठीक परिज्ञान और प्रोत्साह देनेको उपयोगी है।

इस किताब में, पहले आदिमजाति वालों की वेषभाषाएँ, रहनसहन, आहार विहार, अर्थिक सामाजिक और धार्मिक परिस्थितियों का सामान्यलक्षण बताने के बाद, हरएक प्रांत के प्रत्येक विषयों पर भी रोशनी डाली। रचना सुबोध और सुलभशैली में है। प्राचीन कालके आर्येतर लोग के बहु तेरे रीति रिवाजें अबतक उन जंगली जातियों में अबतक टिके रहे हैं। ये, उन के लोकगीत, संयुक्तनृत्य, वेषभूषाएँ, त्योहार और उत्सव भी इस पुस्तक में हृद्यरूप से समझावे गये हैं।

उन पहाडी लोग में कोई दो सौ अलग बोलियाँ प्रचलित हैं। वे मैदान प्रांत की भाषाओं से भिन्न हैं। आदिम लोग की उन बोलियों को लिपि या साहित्य कुछ भी नही। इस के लिये की

गयी को शिश बेकाम होगयी। आदिम जाति लोग को प्रारंभिक शिक्षा देने वाले पहले उनकी बोलियाँ सीखना चाहिये। लेकिन, बाद उन को हिंदी तेलुगु जैसी प्रांतीय साहित्यिक भाषाओं को भी सिखाना होगा, नही तो, प्रांतीय संस्कृति जंगली लोग में नही फैलायगी और देश की भाषा समस्या भी बहुत जटिल हो जायगा, भाषा विभेद ज्यादह होगा, मान्य लेखक का यह आशय ठीक ही है। अल्पसंमों में भी आदिम जाति वालों के उद्धार के काम में बहुत समस्याए फैलते हैं। स्वास्थ्य, धर्मबोध, समाज सुधार, शिक्षा, आर्थिकोन्नति एसी समस्याओं का विवरण, और उनकी सुलझनकी सूचनाए इस किताब में बताई गयीं। इस सिल्सिले में सहन, धीरता और सावधानी से ही समाज सेवक को काम करना चाहिये। दूरदर्शिता से ये सब इस पुस्तक में श्री केलाजी ने ठीक बतादिया। येसुधारक दो प्रकार के होते हैं। एल्विन जैसे नृतत्व विज्ञानी आदिम लोग के मद्यपान, जंगली बुखार, निरक्षरता जैसे नुकसानों को निकालकर सुधार करना आवश्यक मानते हैं, लेकिन वे समझते हैं कि उन के वेषभाषा आचार व्यवहार नृत्य विहार रहन-सहन आदि अबकी जैसे ही होने चाहिये। जैसा प्रकृति में मैदान गाँव और शहर के साथ गिरिगहन रहते हैं और वन्यजंतु भी रहते हैं और अजायबधर में भी रखी जाती हैं, एसा लोक-संस्कृति की विचित्रता देख आनंदपाने के लिये आदिम जाति लोग की वेषभाषा और रहन-सहन आदि नरजाति की आरंभिक दशा को दिखाने के लिये बेबदल रखना चाहिये, यद्यपि इस इति से नृतत्व विज्ञानियों को संतोष होता, आदिम जाति लोग की

प्रगति अगली पीढ़ियों में भी ऐसा ही स्थगित रहेगी; भारतीय संस्कृति की समन्वय, अभिवृद्धि और परिशुद्धि के लिये भी, जंगली लोग और मैदानवाले लोग के बीच फरक निकालकर साहचय और समन्वय बढाना चाहिये। ऐसे आशयों से प्रेरित होकर आदिम जाति सेवकसंघ जैसी राष्ट्रीय संस्थाएँ भिन्न-भिन्न प्रांतों में उनजातियों को उन्नति मिलवाने के लिये दृढरूप से कोशिश कर रहे हैं। युवक विवाह, स्त्री स्वातंत्र्य जैसे उनकी अच्छी रीति रिवाजों को रख कर ही उन में सुधार करना होगा

कुशल राष्ट्रवादी श्री केलाजी भी इसी आशय को समर्थन करते हैं। आदिमजाति के प्रमुख सेवकों का वृत्तांत भी यहा दिया है। यह बहुत समुचित है कि यह पुस्तक ऐसे सेवकों के अग्रणी श्री थक्करबापा को ही अंकित की है जो हाल में स्वर्गवासी हो गये।

मिलने का पता:
भारतीय ग्रंथमाला, दारागंज,
प्रयाग, उत्तरप्रदेश, [कीमत रू ३-८-०.

2. వేణీసంహార నాటకము

ఆంధ్రానువాదము:

శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు బి. ఏ. గారిచే రచింపఁబడినది.

సంస్కృతనాటక వాఙ్మయమున సుప్రసిద్ధమగు భట్టనారాయణుని వేణీసంహారనాటక మిదివఱలో బ్రహ్మశ్రీ వడ్డాది సుబ్బరాయ కవిగారిచే ననువదింపఁబడి యాంధ్రలోకమున బ్రచారము నందినది. గ్రంథకర్త లీ నాటకమును దిరుగ ననువదింప నవసరము గన్పట్టుటచే, నట్లొనర్చితిమని వ్రాసియున్నారు. కవి, నాటక విశేషములు యనువాదములు మున్నగువానిని గూర్చి పీఠిక యందు శ్రీ దివాకర్ల వేంకటావధానిగారు విమర్శించి, గ్రంథకర్తల యనువాదమును పలువిధముల బ్రశంసించిరి. గ్రంథకర్త లిదివఱలో దిఙ్నాగుని కుందమాలను, భాసుని యభిషేకనాటకము ననువదించి యున్నారు. వీరి కవిత్వము సులభగ్రాహ్యమై లలితముగ నున్నది.

మూలగ్రంథము భీముని ప్రతిజ్ఞానిర్వహణము దుశ్శాసన వధ మొదలగు నితివృత్తమును గలిగి వీరరౌద్ర భీభత్సరసముల కాకరమై యుండును. చంచద్భుజ భ్రమితచండగదాభిఘాత సంచూర్ణితోరు యుగళస్య సుయోధనస్య, చత్వారోవయమృత్విజః, యత్సత్యవ్రత భంగభీరుమనసా మున్నగు శ్లోకములు వాఙ్మయ ప్రపంచమున సుప్రసిద్ధములైనవి. అట్టి భట్టనారాయణుని కృతి నన్యభాషానువర్తన మొనర్చుట దుష్కరము. అయినను రసానుగుణ్యముగ నాంధ్రీకరణ మొనర్ప యత్నించిన గ్రంథకర్తల యాశయము సర్వదా ప్రశంసనీయము. మచ్చున కొండు రెండు పద్యములు.

చ॥ వలుపుర మేము ఋత్విజులవన్; హరియే యుపదేష్ట ధర్మజుం
డలరును సోమయాజియయి; యూఁదువు నీవును సోదరుమ్మపుష్
ఖలులగు కౌరవుల్ పసులు; కాంతపరాభవదుఃఖశాంతియే
ఫలము, నరాధిపాళి బిలువంగను మ్రోఁగెడుఁ గీర్తిదుందుభుల్

(1-23)

మ॥ మును సత్యవ్రతభంగభీతమయి యోపన్వంగాంచియున్ మందమై
ఘనవంశస్థిర శాంతిఁ గోరి యెటులో కన్పట్టి లేవట్టి వే
యను దుర్వారతారణి ద్రౌపదీవసన కేశాకర్షణన్ బుట్టి రాఁ
జిన కౌంతేయ క్రుద్ధాగ్ని యే కురువనశ్రీఁ గాల్ప జృంభించెడిన్.

(1-24)

కళాపూర్ణోదయము
ఆంధ్రగీర్వాణ భాషాశ్లేష విచిత్ర పద్యద్వయము

శ్రీ వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

మహాకవి పింగళి సూరనార్యుఁడు రాఘవ పాండవీయము నందుఁ జూపిన నానావిధశ్లేషఘటనాపటిమను మించి యపూర్వపద్ధతిని రెండుపద్యములు కళాపూర్ణోదయమున రచించినాఁడు. అట్టి రచన "న భూతో న భవిష్యతి" యని ఘంటాఘోషముగాఁ జెప్పఁ దగును. రెండును దెనుఁగు భాషలోని కందములు. మొదటిది యారోహక్రమమునఁ బదవిభాగభేదముచే నాంధ్ర మొకటియు సంస్కృత మొకటియు నగును. ఆ రెం డర్థములును బ్రకృతకథలో జక్కఁగా నతుకుకొనును. రెండవది యారోహమునందుఁ దెలుఁగును అవరోహమున సంస్కృతమునై కథ కుపస్కారక మగుచున్నది. ఈవిషయము ప్రాజ్ఞలోకమునకు విదితమే.

ఆరెండు పద్యములకు వ్యాఖ్యానముగా రచింపఁబడిన రెండు సీసపద్యముల సాహాయ్యమున మొదటఁ బదవిభాగము చేసి, కవి యిచ్చిన వ్యాఖ్యానపదముల సరిపుచ్చిన మహనీయులు బ్రహ్మశ్రీ అకుండి వ్యాసమూర్తి శాస్త్రులు వారనియుఁ దెలుఁ గర్థము చెప్పిన మహామహులు బ్రహ్మశ్రీ దేవులపల్లి నరసింహశాస్త్రుల వారనియు సరస్వతీముద్రితప్రతి పీఠిక యందుఁ గలదు. సూరనార్యుని నామముతోపాటు వారి పవిత్రనామములును మనకు స్మర్తవ్యములు. తరువాత వావిళ్లవారి ప్రతియందుఁ జిన్నచిన్నమార్పులతోఁ బై వ్యాఖ్యయే యనుసరింపఁ బడెను. మూఁడవది బ్ర. శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రులవారి వ్యాఖ్య ఇందుఁ బై వ్యాఖ్యకు మెఱుఁగు

పెట్టఁబడినది. ఇన్ని వ్యాఖ్యానము లున్నవి కావుననే యిప్పు డీ వ్యాసమునకై నా యత్నము. "సతి కుడ్యే చిత్రమ్" అని కదా యభియుక్తోక్తి.

ఈ రెండు పద్యముల పూర్వోత్తరము ఇంచుక ముందుగా తెలిసికొనవలసి యున్నది. ధర్మపురియందు మదాశయుం డను నొక రాజు గలఁడు. ఆతని పురమున నజ్ఞాతవాస మొనర్చుచున్న నలుగురు విప్రపతివ్రతలకుఁ నాలుగు వేదములును బుత్రులై పుట్టినవి. వారికి ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ, తుర్యాగము లను నామములే కాక వేద వేదాంగాది సకలవిద్యలును, కవిత్వపాటవమును బాల్యముననే లభించినవి. పసితనముననే రాజును దర్శింప నెంచిరి. రాజునకు యాగేచ్ఛ గలదనియుఁ బండితులు యాగమునకై ప్రేరింతురనియు నాయాగము నడపించు శక్తిలేని ఆ రాజపురోహితుఁడు పండితుల కెవ్వరికి రాజదర్శనము లేకుండఁ జేయుచున్నాఁడనియు విని యానలువురు బాలురు పండ్లమ్ముకొనువారి వేషముతోఁ బండ్ల పుటికలు తలఁదాల్చి కోటలోనికిఁ బోయి రాజసన్నిధిని బండ్లగంపలు దించి భయపడుచు నిలిచి యుండ, రాజు వారిని గాంచి యాదరముతో "మీకు సంతోషమా, ఏచింతయు లేదు గదా" యని యడిగెను. వారిలోఁ బ్రథమాగముఁడు రాజు నెదుటికి వచ్చి

క॥ మాయమ్మనను నీవే రాములనై కావ దేవరా జే జే జే!
మాయాతుమ లానినయది పాయక సంతోసమున్నపల మిలసామీ
కళా. ఛ. ౧౬౧.

అని పలికెను. "ఓ ప్రభువా! నీకు మహాత్మ్యటికి జయము. నీవు రాజవై ప్రోచుటచే మామనస్సులను సంతోషము విడువక యుంటి యున్నది. ఇది పూజ సిద్ధించిన ఫలము. మా అమ్మతోఁడు సుమా' అని పామరులవలె నచ్చు తెనుఁగున దన ప్రశ్నకుత్తర మగునట్లు

చదివిన పద్యమును విని రాజు సంస్కృతముగా నాపద్యమునే పద విభాగము చేయఁగా యజ్ఞము చేయుమని తన్నుఁ బురికొల్పు నర్థముగూడఁ గలదని గ్రహించి, వారిని బూజించి, తెల్లఁబోయి చూచుచున్న సభ్యులతో వీరి వాక్చాతురి మీకుఁ దెలియలేదా వినుండని

సీ॥ ఆయంబు సరకు సేయకుము శోభన మూలధనుఁడ ధనం బచ్చి
దంబు ముఖ్య మైనయట్టిది తన్పునదియు తేని కజు యజించువా
నికి లక్ష్మి చేరుఁ బాత, కములు చేరవు రక్షకా! కోవిదులా క
ల్గినా యసమోదుఁడవై యరుగకు, సమ్మిశ్రభావంబు నలువుమా
యా లక్ష్మి కోవిదు లనియెడు దేవభాష, వరుసఁ బదవిభాగ
విరచనతో నర్థ మరయఁ దోఁచుచున్నయది కరంబు, తెలియఁ
జూడుఁ జేతదీయాంధ్ర వచన సం, దర్భమునను శబ్దచిత్రవిదులు

కళా. ౬. ౧౭౬.

అని సంస్కృతభాషాపరముగాఁ బదార్థ మొఱకచేసి సభ్యులసన్నుతులతో నానలువురు బాలురను బురోహితులుగా స్వీకరించెను. ఆ కందపద్యమునకు మూఁడు వ్యాఖ్యలలోఁ గల విశేషములను దెలిసికొందము.

పదవిభాగము:—మా, ఆయమ్, మాన, సునీవే, రాః, అలవా, ఏకా, అవత్ + ఏవ, రాజే, అజేజే, మా, అయాలు, మలాని, న, యది, పాయక, సంతః, అసముల్, పల, మిల, సా, అమీ: అని కి వ్యాఖ్యలందు సమము.

1 వ్యాఖ్య:—సునీవే = శోభనమూలధనుఁడా, అయమ్ = లాభమును, మా మాన = సరకుచేయకుము (గణింపకుము) రాః = ధనము అలవా = అచ్ఛిద్రము, ఏకా = ముఖ్యమైనదియు, అవదేవ = తన్పునదియు, అజంయజతీతి అజేట్, అజేజే = అజుని బూజించు, రాజే,

రాజకోటయు, మా=లక్ష్మి, ఆయాతు=చేర్చును, మలాని=పాపములు, న=చేరవు. పాయక=ఓరక్షకా! సంతః=కోవిదులు (పండితులు) (సంతి) యది=కల్గిరా, కల్గినచో, అసయుత్=సంతోషపరచితుండవు గాక, నవేల=(వారిని) చేరకుము, అల=కాకుము, అవిరా=మూఢపండితులు, సా=అలక్ష్మి అని వ్యాసమూర్తి శాస్త్రుల వారు వ్యాఖ్యానించినట్లు సరస్వతీ ముద్రణము.

II వ్యాఖ్య:—పై వాక్యానుసారమంతయు గలదు. కాని ఆయుష్=వచ్చుబడిని, అవత్+ఏవ, అవతేవ (తన్ను రక్షించునట్టి వారిని) రక్షించునది అనియు చిన్న మార్పుతో వావిళ్ళవారి ప్రతి.

III వ్యాఖ్య:—మొదటివ్యాఖ్యానుసారమే కాని యీక్రింది పదముల వివరణమున విశేషించినది. అలవా=భిన్నభిన్నము కావట్టి శాలి=ధనము, ఏనైవ=ఒకటియే, అవత్=కష్టసమయములందు రక్షించునదగును. కావున మూలభవము వెదిఁపరాదనుట. రై శబ్దము పుంలింగము. విశేషణములు స్త్రీలింగ నపుంసక లింగములు. [illegible] కావున లింగవిపరిణామదోషము లేదు. అజేజే (అజాన్ యజతీతిహ, అజేన యజతీతివా) బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరుల నారాధించునట్టి, లేక భాగవతువుచే యజ్ఞము చేయునట్టి. సంతః=సత్పురుషులు కోవిదు లగుసత్పురుషులకు—వేకను లక్ష్మి యనియు, వారితోట లక్ష్మి నివసించు నదియు శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కావున అట్టివారి కాశ్రయ మిచ్చి యజ్ఞము లాచరించి యింకను లక్ష్మి కాశ్రయుఁడవు కమ్ము అని భావము. అని బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది సూర్య నారాయణ శాస్త్రులవారిచే సంస్కరింపఁబడిన ప్రతి.

I వ్యాఖ్యలో కవి యిచ్చినపద్యములోని దండాన్వయము లోని పదములు చక్కఁగా నన్నియు సరిపెట్టఁబడినవి. కాని "నవేల అను పదమునకు వారిని చేరకుము". అని వ్యాఖ్యానించుటకంటె

మూలమందున్న "అరుగకుము" అని కాని 2, 3 వ్యాఖ్యలలో నున్నట్లు 'తొలంగకుము' అని కాని యుండిన సమంజసముగా నుండును.

II వ వ్యాఖ్యలో అవత్ + ఏవ = కాపాడునదియ యని యర్థము గలదు. 'అవత్ = తన్పునదియు' అని మొదటి వ్యాఖ్యలోనుండ రెండవదానిలో ని ట్లుండుట వింతగా నున్నది. 'అవత్' అనుటకు 'అవత్' అనుటయు, తన్పును అనుటకు రక్షించును అనుటయుఁ బ్రమాద మనుకొనవలెను. ఏమన :— లోకమున 'అవరక్షణే' అనుకొనుట పండితసామాన్యమున గలదు. కాని ధాతుపాఠమున "అవ రక్షణ, గతి, కాంతి, ప్రీతి, తృప్త్యవగమ, శ్రవణ, సామర్థ్య, యాచన క్రి, యేచ్ఛా, దీ. ప్త్యవా. ప్త్యాలింగన, హింసా, దాన, భాగ, వృద్ధిషు," అని యిన్ని యర్థములందుఁ గలదు. కవి యిచ్చిన తృప్త్యర్థకమే 'తన్పునదియు' యనునది. కావునఁ గాపాడునది యనుట మూలదృష్టిని వ్రాయఁబడిన దని తెలియ నగును. ఇఁక "అవిత్" అనునది (లిజన్తము) క్రియాపదము గాని విధేయవిశేషణము కాదు. అవధాతువునకు లఙంతరూపము. అడాగమము రాఁగా "ఆవత్" అని యగును. భూతార్థమున విహిత మగు లఙ్బునకు వర్తమానార్థక మెట్లనినచో :—"ఛందసి లుఙ్ లఙ్ లిటః 3.4.6. ధాత్వర్థానాం సంబంధే సర్వకాలేషు ఏతే వా స్యుః, పక్షే యథాస్వం ప్రత్యయాః స్యుః అని కౌముది వైదికప్రక్రియ లోని పాఠము. వేదమున సర్వ కాలములందును లుఙ్ లఙ్ లిట్టులు వికల్పముగా వచ్చునని యుండుటచే లడర్థమున వచ్చిన లఙ్ప్రత్యయము కాన సాధువు. కావ్యములందు వేదభాషకుఁ బ్రయోగము తగునా? అని యిట శంకింపఁ బనిలేదు. ఈపద్యము చెప్పిన ప్రథమాగమ్యుఁడులు సురాకృతి నున్న వేదము లని స్ఫురింపుటకే యిట్టివైదికప్రయోగము ప్రయోగింపఁ బడినది. వ్యాఖ్యాన పద్ధతిన "శబ్దతత్త్వవిదులు" తెలియఁ జూడుఁ డనుటయు

నీభావమునకు స్ఫోరకము. మఱియు "రై" శబ్దము "అర్థ రై విభవా అపి" అనుకోశమును బట్టి లోకమునం బుంలింగమై యుండ స్త్రీలింగవిశేషణములగు "అలవా, ఏకా" అనువానితో నన్వయ మెట్లన్నచో:—ఇదియును వైదిక ప్రయోగ మనుకొనిన సాధు వగును. రై శబ్దము వేదమున స్త్రీలింగముగాఁ గలదు. శ్రు. సచంత యదుషసః సూర్యేణ చిత్రా మస్య కేతవో రా మవిందన్ అని ఋగ్వేదము. "చిత్రాం నానావర్ణాం, రాం రాయం-లక్ష్మీం, అవిందన్-అలభంత అని సాయణభాష్యము. రాం అను విశేష్యమునకు చిత్రాం అను స్త్రీలింగవిశేషణము పై ఋక్కునందుఁ గలదు. కావుననే ప్రథమభాగమునినోట స్త్రీలింగముగా రైశబ్దమును జెప్పించిన సూరనార్యుని యౌచిత్యము సత్యముగదా!

ఇట్లు వైదిక శబ్దమాత్ర ప్రయోగమే కాదు. పై పద్యము నుత్తరార్థమందలి యర్థమును వైదికమే. శ్రు. సక్తుమివ తితఉనా పునంతో, యత్ర ధీరా మనసా వాచ మక్రత. అత్రా సఖాయః సఖ్యాని జానతే, భద్రైషాం లక్ష్మీర్నిహితాధివాచి. (ఋగ్వేదము) "ధీరాః ధ్యానవంతః, మనసా ప్రజ్ఞానేన, వాచం శబ్దమయీం శ్రియం అక్రత అకృషత, అత్ర సఖాయః సమానఖ్యాతిమంతః సఖ్యాని సాయుజ్యాని (ఇతి కైయటః) జానతే, ఏషా లక్ష్మీ రధివాచి నిహితా లక్షణాత్ భాసనాత్ పరివృఢా భవతీతి అని పాతంజలమహాభాష్యము. పండితులు ప్రజ్ఞానముచే వాగ్రూప యగు లక్ష్మిని బడసి తత్స్వరూపు లగుచున్నారు. వారి వాక్కులందు మంగళప్రద యగులక్ష్మి నివసించి యుండును. అని గలదు. ఈభావమును నుత్తరరామచరితమున భవభూతియుఁ జెప్పియున్నాఁడు.

శ్లో॥ "ఆవిర్భూతజ్యోతిషాం బ్రాహ్మణానాం యే వ్యాహారాస్తేషు మాసంశయోఽభూత్ భద్రా హ్యేషాం వాచి లక్ష్మీర్నిషక్తా, నైతే వాచం విప్రుతార్థాం వదంతి."—

గీ॥ భూరి తేజస్సమేత్రు లాభూమిసురుల
పలుకులం దెప్డు సందేహపడుట దగదుఁ
భద్రదయా లక్ష్మి నివసించు వారినోటఁ
గల్లయగుమాట వారికిఁ గలుగ దెపుడు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారి యాంధ్రీకరణము.

ఓరాజా! మూలధనము దాచుకొనుచు లోకులను దృష్టి పఱుప రాబడిని వెచ్చించుకొనుము. అవిచ్ఛిన్నముగా ధనము నీ యొక్క తృప్తి కలుగదుగదా! ఆధన మెట్లు వచ్చు నందువా పరమేశ్వర ప్రీతిగా యజ్ఞము లొనర్చిన జాతవేదుని దయవలన పాపములు పోయి లక్ష్మి లభించును. ఆయాగము నెట్లు చేయుదు నందువా వేదవిధిజ్ఞు లగు పండితుల నారాధింపుము. వారినోట లక్ష్మి వసించి యుండును. కావున వారు శ్రీలక్ష్మీస్వరూపు లని తెలిసి, అట్టివారు వచ్చి రని తెలియఁగానే తొలఁగిపోక వారిని గలసికొని పూజింపుము" అని యుపదేశము.

యజ్ఞస్వరూపుఁ డగుజాతవేదుఁడు లక్ష్మీప్రదాత యని శ్రీసూక్తమున "హిరణ్యవర్ణాం హరిణీం సువర్ణరజతస్రజాం,చంద్రాం హిరణ్మయీం లక్ష్మీం జాతవేదో మమావహ" ఇత్యాది వాక్యములు చాలఁ గలవు. కావున యజ్ఞము లక్ష్మీప్రద మనుటకును, పండితులు శ్రీస్వరూపు లనుటకును, వేదసూక్తులే యాధారమని గ్రహించుకోఁ దగు నని పై పద్యముయొక్క భావము.

పైని జూపినయర్థములకై శబ్దములుగూడ వేదములోని వని తెలిసికొనుటకు శబ్దతంత్రవిదులు దూరదృష్టి నుపయోగింపఁ దని హెచ్చరించుచున్న సూరనార్యుని చమత్కారమునకు జోహారు సేయుట దక్క నట్టెట్టన శక్యమా!

పురోహితునకుఁ బండ్లమ్ముకొనువారిమాటలవలెఁ శాబ రోక్తులా? రాజునకు యజనోపదేశమా? ఆయుపదేశ మంతయు వేదోదితమును వైదికభాషయునా? అందును వేదపండితులకు నగ్రస్థానమా? భాషాద్వయసంశ్లేషమా? అహా! రెండర్థములును బ్రకృతమున కెంత సొగసు గూర్చినవి! ఇఁక రెండవపద్యము నరయుదము.

11 అవరోహణమున సంస్కృతముగల కందము.

మదాళయుని సభలో "మాయమ్మాన" అనుపైపద్యము చెప్పినప్రథమాగమాదులు నలువురును మదాళయుఁడును గూడఁ గళాపూర్ణునిసభయందుండ మణిహారప్రభావమున బాలిక యగు మధురలాలస చూచినట్లు వెనుకటికథ వంతను జెప్పెను. కళాపూర్ణుఁ డాభాషాశ్లేషవైచిత్రి కబ్బురపడుచు, నెదుట నున్న ప్రథమాగమాదుల నరసి "అట్టి కవితాపాటవము మీ కెవ్వరికి గలదా" అని వినోదముగా నడుగ ప్రథమాగముఁడు తేనిప్రశ్న కుత్తరముగా గందపద్యమునిట్లో.

క॥ తా వినువారికి సరవిగ భావవశ్తో నాను నతివిభావి సుతేజా!
దేవర గౌరవమహిమన మావలసినకవిత మరిగి మాకు నధీశా [illegible]

(మిక్కిలి ప్రకాశించు పరాక్రమముగల ఓరాజా! మీ రొసఁగిన గౌరవాతిశయము చేరనే వినువారికి యుక్తముగునట్లు మాకుఁ గావలసిన కవిత్వము స్వయముగా మావశమై యుండును.) అని పలుకగా విద్యాపూర్ణుఁ డగు కళాపూర్ణుఁడు "బళిరా నాప్రశ్న కిచ్చినసమాధానము విచిత్ర మగుపద్య మయ్యెనే" అనెను "అవునని కవీంద్రుఁడు నవ్వెను. రాజు "తిరుగఁ బఠింపుమా" అనఁగా నీ ప్రభుని బుద్ధికుశలత మెచ్చుకొనెను. ఇట్లు వా రిద్దఱు సరిపుచ్చుకొనఁగా, నందలివైచిత్రి తెలియక తెల్లఁబోయి చూచుసభ్యులం

గాంచి కళాపూర్ణుఁడు "తిరుగఁ బఠింపుమా" యనఁగా మరలఁ జదువు మని యంటి ననుకొనుచున్నారు కాఁబోలును అట్లుగాదు వినుఁ డని

సీ॥ ఏలు మహానాయక యిలగిరు లెంత కాల మంత కాల మొనసమ్మతుండ
మిగుల శోభిలెదు లవకుమారసమాన, రామసుత మహిమనమానమైన
గౌరవం బొసఁగుచు నవిప్రభు విట్లు గల్గఁగ నోయి! పురుషుఁడ ఈ
గౌరవమున
నభినవ తేజస్కుఁడై వాని రసములు గురికొనునట్టిది గలుగఁగఁగాను
గీ॥ వినుతి సేయువాఁడై యుంచుము మహార్థ
మున్నయది సంస్కృతంబునఁ జెన్నమీఱ,
వరుసఁ దుది నుండి మొదలికిఁ దిరుగఁ జదువ
నాంధ్రమగుపద్యమున బుధు లరసికొనుఁడు.

కళా. ౬. ౧౩.

అని పలికి సభ్యుల నానందింపఁజేసి ప్రథమాగమాదులను గౌరవించెను. తరువాత నింకను నాతెరో కథ గలదు. అది యటుండు గాక! ఇఁక సీసపద్యమునందలి విశేషములుఁ గూడఁ దెలియఁ దగిన వగుటచే వెనుకటిమాఁదు వ్యాఖ్యలను ముందు తెలియుదము. మూఁడువ్యాఖ్యలు పరవిరయమున నొక్కటియే. మాటలలో సీసద్యైద మున్నడిసను వేఱు కాదు.

పదవిభాగము :— శాధి, ఇన, క్షమ్, ఆగిరి, మత, వికససి, లవమాన, మహిమనరగౌరవదే. ఛాతే, సువిభా, ఇతి, నను, నా అతః, నవభాః, గవి, రసకిరి, వా, నువిశా.

వ్యాఖ్య :- ఇన = రాజా, ఆగిరి = పర్వతము లున్నంతకాలము, క్షమ్ = భూమిని, శాధి = శాసింపుము, మత = సమ్మతుఁడా, వికససి = మిగుల శోభిలుచున్నావు, లవమాన = రామపుత్త్రుఁడగులవునివలెనొక్క-

మానము (చిత్తసమున్నతి) వంటి మానము గలవాఁడా నను = ఓ రాజా! మహిమ+పర+గౌరవ+దే=గొప్పతనముచే శ్రేష్ఠ మగు గౌరవ మిచ్చునట్టి, సువిభా=చక్కని ప్రభువు, ఇతి=ఇట్లు, జాతే= కలుగుచుండఁగా, నా=పురుషుడు, అతః=ఈగౌరవమువలన, నవ భాః=క్రొత్త తేజము గలవాఁడై, రసకిరి=ఆనందమును గులుకునట్టి, గవి=భాషయందు, అనువితావా=స్తుతింపనివాఁడా" అని.

పరికింపఁగా ఇందలి 'నువితా' అనునది 'నవితా' అనియుండఁ దగును. "ణు స్తుతౌ" అనుధాతువునకు లృట్ప్రథమపురుషైకవచన రూపము గాని తృచ్ప్రత్యయాంతరూపము గాని కావలెను. రెండు రూపములందును ఉపజ్ఞునకు బాధకముగా గుణము వచ్చి "నవితా" అని సిద్ధించుచున్నది. ఇదియును వైదిక మనుకొనినఁ జక్కఁగాఁ గుదురును. "ఛందసి బహుళం" అని కలదు గదా! ఈ పద్యమున "నవితా" అనియే యంగీకరింత మనిన అనులోమమునఁ దెనుఁగెనప్పుడు "వినువారికి" అనుటకు "వినవారికి" అను రూపవైకల్యము కలుగును. తదనురోధమున "నువితా" కవిహృదయమునకు తగదు. అప్పు డీపదమునకు లౌకికముగానో వైదికముగానో సాధుత్వము చెప్పవలయును. లౌకికముగా నెటును గాదు. ఇఁక వైదికముగా ఋగ్వేదమున నున్నట్లు మోనియరువిల్యమ్సునిఘంటువున "నువితా" శబ్దము చూపఁబడినది. లక్ష్యమీయఁ బడలేదు. "ఛందసిబహుళం" అనుసూత్రమున వైదికముగా సాధించుకొనినఁ బ్రకృతమున నెంతయు నుచితముగా నుండును. దానిరూపనిష్పత్తికై విజ్ఞులు యత్నింతురు గాక!

ఈనాటి కున్న వ్యాఖ్య లన్నియు పైని జూపిన రీతిఁ బదవిభాగ ప్రతిపదార్థ బోధకములుగా నున్నవి. వారందఱు నేలకో "తిరుగఁ బఠింపుమా" అని కవి ముమ్మాఱు అనిపించినను తిరుఁగఁ

బఠించి యుండలేదు. తిరిగి పఠించినచో ఈరెండవపద్యము సంస్కృత మున నార్యాభేదములలో నొకటి యగుచున్నది. మదాశయుని వలె విద్యాహీనుఁడు గాక, సకలకలాపూర్ణుఁ డగుట దెలుపుటకు గలాపూర్ణునివద్దఁ దలక్రిందుగాఁ జదివిన సంస్కృతభాషయే కాక పద్యమును గూడ నగునటు పలికించిన సూరన కల్పనాచాతురికి సాటి యున్నదె? తలక్రిందుగాఁ జదువుచో

శ్లో॥ శా ధీన కు మాగిరి మత, ధీకనసి లవమాన మహిమవరగౌరవదే
జాతే సువిభా విత నను నాత్యో నవభా గవి రసకిరి వా నువితా॥

అని చక్కనిసంస్కృతపద్య మగుచున్నది కూడను. మొదటి పద్యము వ్యాఖ్యానమున "దేవభాషవరుసఁ బదవిభాగరచనతో నర్థ మరయఁ దోఁచుచున్నది" అని పదవిభాగము, నర్థమును దెలిసి కొనుఁ డని చెప్పినట్లు గాక "తుదినుండి మొదలికిఁ దిరుగఁ జదువ" అని పద్యముగాఁ జదివి, సంస్కృతమున నర్థము గ్రహింపుఁ డని సూచించినాఁడు, మదాశయుఁడు విద్యాపూర్ణుఁడు గాఁ డని యంత మాత్రమే చెప్పినాఁడు. గ్రహించు నేర్పరి కావునఁ గళా పూర్ణునొద్ద విలోమముగా సంస్కృతము, అందు ఛందోబంధము. అంతే కాదు. రాజున కాశీర్వచనపూర్వకముగా, విద్యావివేక సంపద గలిగి కవులను బండితులను బోషింపవలె నని శాసనమును జేసి రాజగౌరవమును గవిగౌరవమును బోషించి విడిచినాఁడు,

గీ॥ తమవిద్య నెవ్వరేమా, త్రము గనఁజాలుదురు వారిదండను దన్మా
త్రమ ప్రకటింతురు బుధు లుఁ తములమహిమ నెరుకొలఁది

కామర సువిస్మ.

కళా ౨. ౭౭.

అనులక్షణమునకు లక్ష్యము చూపినాఁడు. ఇట్లు ధ్వనిపరంపరానిదా నమై, యౌచిత్యపూర్ణమై, యుభయభాషావశంవదమై రసభరితమై,

యెన్నెన్నియో భావముల కాటపట్టై యొప్పారెడి యీపద్యమువంటి దేభాషయందైన నెన్నఁడైన నుండెనా? ఉండునా? "యేన అస్మిన్నతివిచిత్రకవిపరంపరావాహిని సంసారే కాళిదాసప్రభృతయో ద్విత్రాః పంచషా వా మహాకవయ ఇతి గణ్యంతే" అనుధ్వన్యాలోకమునకు లక్ష్యమైన మహాకవులలో మూరనార్యుఁ డొకఁ డని యీయొక్కపద్యమే ఘంటాఘోషముగాఁ జాటుచున్నది. ఇట్టి చిత్రము లీపద్యమందింక నెన్నియున్నవో యనిపించుచున్నది. శబ్దశాస్త్రవేత్తలను సూక్ష్మముగాఁ బరిశీలింపు మనుచున్నాఁడు. అది మన మన మెంచుకొని విమర్శించిన నింకను వైచిత్రి కనవచ్చును గాఁబోలును! బుద్ధిమంతు లగు శబ్దశాస్త్రవిదు లింకను, సూక్ష్మేక్షిక పరియుదురు గాక!

ఈరెండు పద్యములభావమును వరుసగాఁ బరికించినయెడలఁ బ్రకృతులవలననే రాజునకు లక్ష్మి కలుగు ననియు, వారిపోషణము రాజున కావశ్యక మనియును రాజాశ్రయము కలిగినచో నేమాత్రము విజ్ఞానముగల నరమాత్రుఁడైనను రసవంతమగు వాక్కుఁ గలకవి యగు ననియు, నట్టియువకూపకుఁడు రాజు దర్శించి లోకమున నజరామరకీర్తి గలవాని నొనర్చుననియు "కవినాచ విభుః విభునాచ కవిః కవినా విభునాచ విభాతిసభా" అని కవికిని విభునకు ననోన్యాశ్రయ మావశ్యక మనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇన్ని భావధ్వనులతో వింతశబ్దవైచిత్రితో నలరారునీపద్యద్వయము కళాపూర్ణోదయమునకే కాదు. సకలకావ్యసారస్వతమునకును రత్నదీపకళిక యనక తీఱదని మనవిచేయుచు, నిం కేదేని గుణ మున్న గ్రహించి, నాలోపము లేవేని దోఁచిన మన్నింప విజ్ఞులను గోరుచు, నీనావ్యాస రచనకు మార్గములు వేసి, ప్రాజ్ఞజనాదరము నడసిపపండితత్రయము నకు శిష్యుఁడనై నమస్కరించుచు, నింతతో విరమించుచున్నాను.

(శ్రీ) తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రాచ్య పరిశోధనాలయమువారి నూతన ప్రకటనములు - (శ్రీ) వేంకటేశ్వర స్తుతి రత్నమాల

కీ. శే. (శ్రీ) వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే సమకూర్పఁబడి తిరుపతి శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్యపరిశోధనాలయమువారిచే ప్రకటింపఁబడినది. వెల రు 1-2-0. శ్రీ శాస్త్రిగారు ఆంధ్ర వాఙ్మయమున ప్రబంధశతకాదులలో గల శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి స్తుతుల సేకరించి యొక యపూర్వ పద్యగ్రంథముగ ప్రకటనమునకు సిద్ధము గావించిరి. కాని ప్రకటితము గాకపూర్వమే వారు కీర్తిశేషులయిరి. వారు సమకూర్చిన గ్రంథమును పాఠకులు భక్తిశ్రద్ధలతో బఠించిన యానందమును బొందుదురనుట నిర్వివాదాంశము. ప్రాచీన ప్రౌఢ ప్రబంధములు మొదలు యాధునిక గ్రంథములవఱకు పదునాఱు గ్రంథ భాగములిందు గలవు. భక్తుల కీ గ్రంథము తంగేటిజున్నువంటిది. అతిమనోహరమైన యీ పద్యకావ్య మెల్లరకు నిరంతర పఠనీయము కాగలదనుట నిస్సందేహము. (4) Reports of the Summer School of Hindu Religion at Tirumalai for Years 1949 & 1950 (శ్రీ) తిరుపతి దేవస్థానమువారిచే నడుపబడుచున్న హిందూ మతోపన్యాసముల వివరించు 1949, 1950 సంవత్సరముల నివేదికలు. 1949 సంవత్సరమున (శ్రీ) సి. కణ్ణన్ రాజావారిచే ప్రారంభింపఁబడి వివిధమతధర్మముల బోధించుటకై ప్రతి సంవత్సర మీయుపన్యాసములు పలువురు పండితులచే నిప్పింప బడుచున్నవి. ఇది ముఖ్యముగ దేవస్థానము యజమాన్యమున నడుపబడెడి విద్యాలయోపాధ్యాయులకొఱకు ప్రథమమున నేర్పడినను, జన సామాన్యమునకు గూడ మిక్కిలి యుపయోగకరమని వేఱ చెప్పనక్కఱలేదు. ఈ నివేదికలయందు దెలుపఁబడిన యుపన్యాసముల పట్టికను గాంచినచో నవి వేద ధర్మశాస్త్రేతిహాసములకును, వివిధ మత సిద్ధాంతములకును

ప్రాచ్య హిందూ సంస్కృతికిని సంబంధించినవగుట స్పష్టము. 1950 సంవత్సర ని వేదికయందు ముఖ్యమగు యుపన్యాసముల సంగ్రహము గూడ చేర్పఁబడినవి. ఇంకను విపులముగ నున్నచో నా యీ పండితుల పరిశోధనా ఫలితములు పాఠకులకు లభింపగలవు. ఆంగ్ల, ద్రవిడాంధ్రభాషల నీ యుపన్యాసము లిప్పింపబడుట, వీని ప్రాశస్త్యమును, దేవస్థానమువారి సమత్వభావము నెఱుక పఱచుచున్నవి. ఇట్టి యుపన్యాసములు (శ్రీ) దేవస్థానమువారు ప్రతి సంవత్సరమునందును నిర్విఘ్నముగ నిత్యోఽధికముగ జరుపుదురు గాక యని యాశింపుచున్నాము.

శ్రీ

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

వికృతిసంవత్సర కార్యనివేదిక.

(1950—51)

వికృతిసంవత్సరముతో పరిషత్తునకు ముప్పదితొమ్మిది సంవత్సరములు గడచినవి. పత్రికాముద్రణ గ్రంథప్రకటనములకు గొన్ని యార్థికాది విపత్తులగు నిర్బంధములు కలుగుచున్నవి. భాషాభిమానులందఱును పరిషత్తునందభిమానమును వహించి నూతనమార్గముల దీనిని నడుపుటకు యత్నింపవలసియున్నది. పూర్వముద్రిత గ్రంథములు పునర్ముద్రణము నొందవలసి యున్నది. నూతన గ్రంథములు ప్రకటనార్హములగువానిని వెంటనే ప్రకటింపవలసియున్నది.

నూతన పరిషద్భవన నిర్మాణకార్యమున స్థలము సంపాదించుటకు, భవనప్రవేశమహోత్సవమునకు, భాండాగారము సమకూర్చుటకును కార్యనిర్వాహకవర్గము వారు లోకులకు ఋణపడవలసివచ్చినది. వానిని దీర్చి పరిషత్తునకు మూలధనము సమకూర్చుటకై పరిషత్సభ్యులందఱును తమ శక్తికొలంది ప్రయత్నింపవలసి యున్నది.

పరిషద్భాండాగారమున ముద్రితగ్రంథములు సుమారు 6000 ను, తాళపత్రగ్రంథములు 4678 ను కలవు. తాళపత్రగ్రంథములు శిథిలములగాకుండ వానికి ప్రతులను వ్రాయింపవలసియున్నది.

ఈ సంవత్సరమున బద్దెన నీతిశాస్త్రముక్తావళియు, ప్రగడవు వారి కందములు, ఉదాహరణపద్యములను గ్రంథమున కొంత భాగమును ప్రకటించియుంటిమి. శివలీలావిలాసమున రెండాశ్వాసములు (అవతారికాభాగముకాక) ప్రకటింపఁబడినవి. మిగిలినగ్రంథ మెచ్చటనైన నున్నచో భాషాభిమానులు దాని నొసంగి గ్రంథమును పూర్తి చేయ సహాయపడుదురని కోరుచున్నాము.

పుస్తకభాండాగారమునుపేర ప్రథమమునుండియు తాళపత్ర గ్రంథవివరణము ప్రకటింపఁబడుచున్నది. అది ప్రబంధ, వచన, లక్షణాది గ్రంథములు మొదలగు విభాగముల ననుసరించి మొదట ప్రక

టింపఁబడి యుండ లేదు. అందువలన లక్షణగ్రంథవివరణమును ప్రత్యేకముగ మూఁడవ భాగమున ప్రకటించియుంటిమి. మిగిలిన భాగముల నచిరకాలముననే ముద్రించుటకై యత్నము నొనర్చుచున్నాము. ఇందులకును పరిషత్కార్య నిర్వహణమునకు కేవలము ధనసహాయమే కాక, భాషాభిమానుల కార్యదీక్షయు, సహాయమును గావలసి యున్నవి. విక్రమసంవత్సర ఆదాయవ్యయపట్టిక ననుబంధమున చేర్చితిమి. గ్రంథ ప్రకటనమువలన గవర్నమెంటు పత్రముల వడ్డీవలన మాత్రము పరిషత్కార్యముల నిర్వహించుట దుష్కరముగ నున్నది. ఆంధ్రదేశమున భాషాభిమానుల కెట్టి కొఱఁతయు లేదు. వారందఱును సభ్యులుగ చేరి పరిషత్కార్య నిర్వహణమునకు సహాయ మొనర్తురని యాశించుచున్నాము.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువున నాలుగు భాగములు (అ మొదలు న వఱకు) ప్రకటింపఁబడినవి. మిగిలిన భాగములను గూడ శ్రీ శ్రీ పీఠికాపుర ప్రభువర్యు లచిరకాలముననే ప్రకటింపనై యున్నారు

ఈ సంవత్సరమున కవి పండిత పోషకులు, కళాపూర్ణేతి బిరుదాంకితులును శ్రీ జయపురాధీశ్వర విక్రమదేవ ప్రభువర్యులు నిర్యాణ మొందిరి. వీరి మరణమువలన నాంధ్రలోకమునకు తీరనిలోటు వాటిల్లినది. భగవంతుఁడు వీరి యాత్మకు శాంతి నొసఁగుఁగాక.

పరిషత్కార్య నిర్వహణమున నిరంతరము తోడ్పడుచున్న కార్యనిర్వాహక వర్గమువారికిని తదితర భాషాభిమానులకును మా వందనములు.

ఇట్లు విధేయులు

కిడాంబి రాఘవాచార్యులు,
వింజమూరి వేంకన్న,
కార్యదర్శులు.

కాకినాడ,
13–9–51.

ఆదాయము.

1. సంవత్సరాది నిలువ	606-0-11
2. బ్యాంకి వడ్డీ	700-2-0
శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారి గవర్నమెంటు పత్రముమీద 12 నెలలకు వచ్చిన వడ్డీ	300-0-0
శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారి వార్ బాండ్ మీద 12 నెలలకు వచ్చినవడ్డీ	400-0-0
సేవింగ్సు బ్యాంకి వడ్డీ	0-2-0
3. పత్రిక చందాలు	42-0-0
4. బదుళ్ళు	150-0-0
5. పుస్తకముల విక్రయము	1747-14-9
మొత్తము	3246-1-8

వ్యయము.

1. బ్యాంకి వ్యయము	2-6-0
2. బదుళ్లు తీర్చినవి	200-0-0
3. పోష్టు వ్యయములు	33-1-3
4. ఉద్యోగుల జీతములు	1183-8-0
5. ఉద్యోగుల ప్రయాణపు వ్యయములు	8-12-0
6. పత్రికకు కాగితము, ముద్రణము	686-2-0
7. చిల్లర బైండింగు	107-4-0
8. నిఘంటువు బైండింగు	528-6-0
9. పత్రికలకు చందాలు, కొనిన పుస్తకములు	104-6-0
10. సాదరు	55-2-6
	2908-15-9
సంవత్సరాంతమున నిలువ	337-1-11
మొత్తము	3246-1-8

కిళాంబి రాఘవాచార్యులు, వింజమూరి వేంకటప్ప, కార్యదర్శులు.

— పుస్తకవిక్రయము —

నం	వివరము	మొత్తము
1	జైమినీ భారతము	98-14-0
2	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము	16- 2-6
3	జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము	2- 0-0
4	జ్ఞానప్రసూనాంబికా శతకము	0- 2-0
5	పర్వేశ్వర శతకము	1-14 9
6	ఆరాధ్యముద్రితగ్రంథసూచిక	0- 8-0
7	చంద్రభానుచరిత్రము	6- 2-0
8	శివరాత్రి మాహాత్మ్యము	14-14-8
9	ఆర్యభాషావిభాగము	2- 7-9
10	ప్రాస్వరంగములు	1- 6-0
11	ప్రాకృత భాషోత్పత్తి	8- 0-8
12	శివతత్త్వసారము	6- 2-9
13	నారసింహపురాణము	1-0-0
14	మాన్నారుదాసవిలాస నాటకము	3-14-0
15	కాళిందీ కన్యాపరిణయము మొదటిభాగము	5- 5-9
16	డిటో రెండవభాగము	2-10-0
16	రెడ్లనాటి రెండు శాసనములు	0-15-0
18	ఆంధ్రధాతుమాల	4-8-0
19	శాసన పద్యమంజరి మొదటిభాగము	33- 1-6
20	డిటో రెండవభాగము	1- 0-8
21	శతకసముచ్చయము రెండవభాగము	0-10-0
22	సూర్యాంధ్ర వ్యాకరణము	4- 7-0
23	రసాభరణము	3-12-0
24	షోడశకుమారచరిత్రము	2- 0-8
25	హంస సందేశము	0- 7-8
	మొత్తము	212-5-8

	రూ॥ 212-
26 రాయవాచకము	3-
27 సింహాసన ద్వాత్రింశిక I వ భాగము	8-
28 డిటో II వ భాగము	9-
29 నిఘంటు చరిత్రము	1-
30 ఆంధ్రకౌముది	1-
31 బాలభారతము	0-
32 Dravidian Lexicography	0-4
33 Defence of Literary Telugu	1-0
34 చాటుధారా చమత్కారసారః	8-
35 సాంబోపాఖ్యానము	6-
36 రసార్ణవాలంకారము	0-8
37 కవిజనోజ్జీవని సమస్యలు	1-6
38 రఘునాథరామాయణము	8-1
39 రజతోత్సవ సంపుటము	5-0
40 అరవదేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము	0-14
41 లక్షణసారసంగ్రహము	2-8
42 లౌకికన్యాయవివరణము	1-12
43 సీతారామచరిత్రము	1-5
44 విడిసంచికల విక్రయము	14-10
45 ఉత్తరరామచరితము	1-0
46 అమరుకము	2-0
47 ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయవికాసవైఖరి	5-12
49 శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు 1 వ భాగము	423-8
49 డిటో 2 వ భాగము	385-0
50 డిటో 3 వ భాగము	388-0
51 డిటో 4 వ భాగము	338-8
53 శ్రీ పిఠాపురము మహారాజావారు పంపినపుస్తకములు	28-10
52 శ్రీ కొత్తపల్లి సూర్యారావుగారి గ్రంథములు	2-4
మొత్తము	1747-14